VJERONAUČNA OLIMPIJADA 2012. – GRAĐA ZA SREDNJE ŠKOLE

GRKOKATOLICI

Četristota obljetnica uspostave crkvenog zajedništva u Hrvatskoj

ili

400 godina od sklapanja crkvenoga zajedništva (unije) pravoslavnih Vlaha s Rimskom Apostolskom Stolicom (Marča/Rim, 21. studeni 1611.)



Grkokatolička katedrala Presvete Trojice u Križevcima

Ove godine Grkokatolička crkva posebnoga prava (*Ecclesia sui iuris*) u Hrvatskoj slavi veliku obljetnicu svoga utemeljenja. Riječ je o grkokatoličkoj Križevačkoj eparhiji (grkokatolička biskupija), koja je zasebni dio Katoličke crkve, a nalazi se kao sufraganska biskupija unutar Zagrebačke crkvene pokrajine ili metropolije. Križevački biskup mons. Nikola Kekić punopravni je član Hrvatske biskupske konferencije. Križevački biskup svojom jurisdikcijom obuhvaća sve vjernike bizantskoga obreda (grkokatolike koji se služe bizantskim ili grčkim obredom) na području Republike Hrvatske, Republike Bosne i Hercegovine i Republike Slovenije. To znači da jurisdikcija (crkvena vlast) križevačkoga biskupa nije teritorijalna, kao što je to slučaj u našim rimokatoličkim biskupijama koje su omeđene određenim teritorijem, već je na gore spomenutom području eparhija određena kao personalna, tj. vezana uz vjernike grkokatolike.

Ovu obljetnicu slave svi vjernici Križevačke eparhije, a na osobit način grkokatolici Hrvati koji se nalaze u Žumberačkom vikarijatu, jer oni su izravni sljednici obnove crkvenoga zajedništva ili unije u Marči 1611. godine. Marčanska biskupija postojala je sve do 1777., kada je ukinuta i na mjesto nje uspostavljena Križevačka biskupija u čiji sastav su tada ušli Rusini u Bačkoj, Srijemu i Slavoniji, a prije nešto više od sto godina i Ukrajinci (Galicijani u Bosni i Slavoniji).

1. Što je unija ili sjedinjenje?

Unija ili sjedinjenje (naši su stari govorili „sveto sjedinjenje") jest povijesni naziv za čin kojim jedna istočna nekatolička Crkva, čitava ili samo jednim svojim dijelom, sklapa crkveno jedinstvo (*unio*) ili zajedništvo (*comunio*) s Rimskom Apostolskom Stolicom ili, drugim riječima, tim činom ona ulazi u potpuno zajedništvo Katoličke crkve. Unija je, dakle, sklapanje crkvenoga zajedništva s Rimskom katoličkom crkvom. Pripadnici takve sjedinjene Crkve postaju ravnopravni katolici. Oni posjeduju istu pravu vjeru, isto hijerarhijsko zajedništvo, iste sakramente i isto ćudoređe kao i katolici zapadne ili latinske Crkve, ali kod sklapanja unije zadržavaju svoj obred.

2. Što je obred?

Obred nije shvaćen samo u različitom načinu liturgijskoga slavlja. Da bi neka katolička Crkva mogla biti samosvojna, tj. posebnoga prava ili *Ecclesia sui iuris,* i da bi se kao takva razlikovala od ostalih samosvojnih Crkava, ona mora posjedovati vlastiti obred,

kojega čini liturgijska, teološka, duhovna i disciplinska baština vezana uz kulturu i povijest naroda jedne samosvojne Crkve. Unutar jedne samosvojne Crkve postoji isključivo jedan (ekskluzivan) obred, a unutar sveopće Crkve opet postoje različiti obredi koji su međusobno jednaki po časti. Do Drugoga vatikanskog sabora, do prije četrdeset godina, latinski ili zapadni obred uživao je veću čast i imao prednost pred istočnim obredima. To je bilo vezano i uz teritorije koji su se nazivali zapadnim ili istočnim crkvenim područjima. Danas se obred u strogom smislu više ne veže uz teritorij nego je personalan ili osoban, jer se u naše vrijeme razni katolički obredi na određenom prostoru međusobno prožimaju.

Svaki katolički krštenik kod svojega krštenja prima katolički obred u zajedništvu Katoličke crkve, i to: obred roditelja, ako je kršten kao dijete, ili pak sam bira obred ako se krsti kao odrasla osoba. Unutar Katoličke crkve krštenik ne mijenja svoj obred samim time što ne živi među vjernicima vlastitoga obreda. Štoviše, Crkva želi da se ostane u vlastitome obredu čak i kada se netko za stalno nalazi u sredini drugoga katoličkog obreda.

Za katolike latinske Crkve (rimokatolike) prijelaz iz rimskoga obreda na neki od istočnih obreda određuje *Zakonik kanonskoga prava,* kan. 112., a za katolike istočnih obreda (među kojima su i katolici bizantsko-slavenskoga obreda ili grkokatolici) prijelaz iz jednoga obreda na drugi određuje *Zakonik kanona Istočnih Crkava,* kann. 29-38. Prema kanonskom pravu rimokatolik ostaje rimokatolikom ako bi i stalno živio u čisto grkokatoličkoj sredini, a isto tako i grkokatolik ostaje grkokatolikom u čisto rimokatoličkoj sredini.

3. Razni obredi u Crkvi

U svojim počecima Crkva se nije dijelila prema različitim obredima, jer su se obredi razvijali tijekom stoljeća uz velike centre ondašnjega Rimskog carstva. Glavni gradovi, nastanjeni kršćanima i vezani uz propovijedanje pojedinih apostola, postali su izvorištima širenja kršćanstva, a biskupske stolice tih gradova postale su najprije nadbiskupije, a zatim i patrijarhati. Povijesno gledano ima samo pet patrijarhata: Rim, Aleksandrija, Antiohija, Carigrad i Jeruzalem. Ovih pet patrijarhata nazivaju se i crkvama-majkama, jer su one svojim apostolskim evangelizatorskim ili misionarskim djelovanjem utemeljile ostale obredne skupine unutar svoje jurisdikcije.

Na Zapadu su se uz *rimski obred,* koji je najrašireniji (a često se krivo naziva i zapadnim ili latinskim), razvili *milanski* ili *ambrozijanski obred* u sjevernoj Italiji te *toledski* ili *mozarapski* u Španjolskoj. Europski zapad poznavao je u povijesti još i *galikanski, keltski,*

akvilejski i beneventanski obred, kao i mnoštvo inačica rimsko-germansko-franačkoga obreda, među koje je spadao i stari zagrebački obred kao obred zagrebačke (prvo)stolne crkve.

4. Raskoli i sjedinjenja

Isus Krist htio je samo jednu Crkvu, Kristovu Crkvu, koju u *Vjerovanju* priznajemo jednom, svetom i apostolskom i koju je naš Spasitelj poslije svoga uskrsnuća predao Petru da je pase te je njemu i ostalim apostolima povjerio zadatak da je šire i njome upravljaju. Ta Crkva nalazi se (opstoji), kako vjerujemo, u Katoličkoj crkvi kojom upravljaju nasljednik svetoga Petra i biskupi sjedinjeni s njime, a izvan nje, kod raznih nekatoličkih Crkava i crkvenih zajednica nalaze se mnogi elementi posvećenja (usp. LG 8).

Ta jedna Kristova Crkva doživjela je tijekom svoje dvotisućljetne povijesti više raskola. U prvim stoljećima na Istoku dolazi do podjela zbog krivovjerja pojedinih vođa ili čitavih skupina. Na Kalcedonskom saboru 451. godine došlo je do podjele na pravovjerne (uključujući današnje katolike i pravoslavce) i na nepravovjerne staroistočnjake (monofizite, nestorijance, jakobite...). U drugoj polovini devetoga stoljeća, za vrijeme carigradskoga patrijarha[1] Focija, a napose u jedanaestom stoljeću, godine 1054., te za vrijeme Četvrte križarske vojne i uspostave Latinskoga carstva u Carigradu 1204. godine, došlo je do podjele unutar pravovjernih na pravoslavne isločnjake i na zapadne katolike. Zapadne katolike snaći će u šesnaestom stoljeću podjela uzrokovana protestantskom reformom (Jean Calvin, Ulrich Zwingli, Martin Luther, engleski kralj Henrik VIII.).

4.1 Unionistički koncili

Jednom razdijeljena Crkva pokušala je s dva unionistička sabora ponovno uspostaviti raspuklo jedinstvo. Prvi takav pokušaj bio je Drugi lionski sabor godine 1274. Drugi pokušaj bio je opsežniji, ali nije uspio u potpunosti uspostaviti jedinstvo. Poznat je kao Sabor u Firenci, a održan je 1439. godine. U Firenci su uniju (jedinstvo) s Rimom potpisali pravoslavni Grci, među kojima i kijevski metropolita te Armenci, Kopti (Egipćani) i Etiopljani, a u Rimu Sirijci, Kaldejci (Asirci) i ciparski Maroniti. Budući da ova cjelovita sjedinjenja nisu u svemu ostala trajna, kasnije se pokušalo s djelomičnim pokušajima sjedinjenja (parcijalne unije).

---

[1] Patrijarh - ima značenje „praoca”, a počasni je naslov ili titula za nadbiskupe u Rimu, Carigradu, Aleksandriji, Antiohiji i Jeruzalemu. Danas skoro svi poglavari mjesnih nacionalnih autokefalnih ili samostalnih pravoslavnih Crkava nose naslov patrijarha.

4.2 Djelomične (parcijalne) unije ili sjedinjenja

Djelomična sjedinjenja pojedinih skupina pravoslavnih kršćana plod su katoličkih misionarenja poslije Tridentskoga sabora (1545.-1563.). To je razdoblje katoličke obnove ili, kako neki pišu, katoličke protureformacije. Ovdje navodimo sve djelomične (parcijalne) unije unutar bizantskoga obreda:

4.2.1 Brestlitovska unija u Ukrajini i Bjelorusiji 1595./96.

Ova unija plod je odluke kijevskoga metropolita[2] Mihaela Rakoza i svih biskupa na sinodi godine 1594. Godinu dana kasnije ta je odluka o sjedinjenju s Rimskom katoličkom crkvom ugovorena i usklađena u Rimu, a 1596. ratificirana na sinodi u Brest-Litovskom (Litva). Uz bjeloruske eparhije uz uniju su pristale, osim kijevske metropolije, i ostale ukrajinske eparhije u Vladimiru, Holmu i Lucku. Veliki apostol sjedinjenja s Rimom bio je polocki biskup mučenik Ukrajinac sveti Jozafat Kuncevič (l580.-l623.).

Danas Ukrajinska grkokatolička crkva doživljava procvat. Uz zadobivenu slobodu vjeroispovijesti, grade se nove crkve i samostani, a obnavljaju stare, napuštene i uništene. Sjemeništa i redovnički novicijati puni su podmlatka. Dijecezanski i redovnički svećenički kandidati danas studiraju ne samo u novootvorenim sjemeništima i bogoslovijama u Ukrajini, nego i u Rimu, Njemačkoj, Češkoj, Poljskoj. Kod nas u Hrvatskoj studij je završilo tridesetak svećeničkih kandidata u Zagrebu i četvorica u Đakovu. Unazad pet godina sjedište Ukrajinske grkokatoličke crkve nalazi se ponovno u Kijevu, glavnom gradu Republike Ukrajine. Poglavar ukrajinskih grkokatolika nosi titulu velikoga nadbiskupa kijevsko-haličkoga, a po časti i pravima jednak je tituli patrijarha.

4.2.2 Marčanska unija u Hrvatskoj 1611.

Ova hrvatska unija vezana je uz sjedinjenoga biskupa Simeona Vratanju, koji je rezidirao[3] u sjedinjenom samostanu Marča, blizu Kloštar Ivanića. Manastir[4] Svetoga Mihaela arkanđela sagradili su 1598. pravoslavni monasi (kaluđeri[5]) na temeljima porušene katoličke crkve Svih Svetih, a možda i na ostacima staroga augustinskog samostana. Biskupa Simeona nagovorio je na sjedinjenje s Katoličkom crkvom ivanićki župnik Martin Dubravić.

---

[2] Metropolit je naziv za biskupa glavnoga grada ili metropole jedne crkvene pokrajine. U grčkoj tradiciji metropolit (mitropolit) je naslov za sve biskupe u gradovima.

[3] Rezidirati znači prebivati, imati sjedište ili upravu, a prema tome rezidencija znači sjedište ili prebivalište nekog biskupa.

[4] Manastir je grčka riječ koju na hrvatski jezik prevodimo sa samostan, a označava monašku ili redovničku kuću.

[5] Kaluđer, u grčkom značenju "lijepi starac", istočni je naziv za monaha ili redovnika. Hrvatski stari nazivi su koludar i koludrica.

Sjedinjenje s Rimom biskup Simeon potpisao je u Rimu 19. studenoga 1611., ispovjedivši katoličku vjeroispovijest u ruke kardinala Roberta Bellarmina. Tri dana kasnije, 21. studenoga 1611., papa Pavao V. svojim apostolskim pismom (*breve*[6]) *Divinae Maiestatis Arbitrio* potvrđuje uniju, odnosno obnovu crkvenoga zajedništva dotad pravoslavnih hrvatskih Vlaha s Rimskom Apostolskom Stolicom. Budući da se Marča nalazi na teritoriju Zagrebačke nadbiskupije, isprva su marčanski vladike[7] bili tretirani kao obredni grkokatolički pomoćni biskupi zagrebačkih rimokatoličkih biskupa. To stanje je potrajalo gotovo do godine 1777., kada je papa Pio VI., na prijedlog austrijske carice i hrvatske kraljice Marije Terezije, bulom[8] *Charitas illa* od 17. lipnja 1777. dokinuo Marčansku biskupiju i utemeljio Križevačku grkokatoličku biskupiju. Od sjedinjenih hrvatskih Vlaha u sklopu Marčanske biskupije do danas su se u okviru Križevačke biskupije kao grkokatolici održali samo žumberački grkokatolici – potomci starih hrvatskih uskoka. U Dalmaciji postoje grkokatoličke župe Vrlika, Kričke i Baljke, plod dalmatinske unije sjedinjenoga biskupa Benedikta Kraljevića iz 1818. godine, čiji se vjernici danas nalaze raspršeni po dalmatinskim gradovima.

4.2.3 Užgorodska unija 1646. u Podkarpatju

Uz ovu uniju vezano je ime Ruteni. Tim imenom nekada se zvalo ne samo današnje Rusine (Rusnake ili Maloruse), Slovake i Mađare, potomke ove unije, nego i Bjeloruse i Ukrajince. Početak ove unije bio je pokušaj da se u Podkarpatju (Zakarpatskaja Rus) za Katoličku crkvu pridobije pravoslavne Slavene, čiji je duhovni centar bio grad Mukačevo. Glavni razlog bila je jaka prisutnost kalvina u tom kraju. Godine 1642. Bazilij Tarasovič ispovjedio je crkveno zajedništvo s Rimom, ali se brzo vratio u pravoslavlje. Ipak, crkveno zajedništvo s Rimskom Stolicom je potvrđeno 23. travnja 1646., kada je više od tristo svećenika potpisalo uniju u Užgorodu. Biskupije, sljednice Užgorodske unije, nakon II. svjetskog rata pretrpjele su uništenje i razaranja, napose u Podkarpatskom dijelu pripojenom Sovjetskom Savezu i Slovačkoj. Redovitu grkokatoličku hijerarhiju dobili su tek nakon 1990.

4.2.4 Rumunjska unija 1698.

Rumunjska grkokatolička metropolija Fagaras-Alba Julia s biskupijama Cluj, Lugoj, Maramures i Oradea Mare nasljednica je rumunjske unije započete 1698. godine, a potpisane 1700. Od 1948. – 1989. rumunjski grkokatolici slijede sudbinu grkokatolika Sovjetskog

[6] Breve je naziv za papinsko kratko pismo ili kraći dokument.
[7] Vladika znači gospodar (ili: gospodin biskup) i u istočnim katoličkim i pravoslavnim Crkvama uobičajeni je naziv za biskupa.
[8] Bula je papinsko pismo koje je potvrđeno papinim pečatom (pečatnica).

Saveza, tj. bili su zabranjeni i od komunističkih vlasti podvrgnuti Rumunjskoj pravoslavnoj crkvi. No usprkos zabrani postojala je mučenička nepriznata tajna Grkokatolička crkva u katakombama.

4.2.5 Ostale unije pravoslavnih istočnjaka s Rimom

Među ostale grkokatoličke Crkve spadaju potomci mnogih manjih unija, sklopljenih tijekom višestoljetnih misionarenja katoličkih misionara, pripadnika raznih redovničkih zajednica, na područjima kršćanskoga Istoka. To su sljedeće grkokatoličke Crkve:

1. *Melkiti*, arapski grkokatolici u sklopu antiohijsko-aleksandrijsko-jeruzalemskoga patrijarhata, sjedinjeni s Rimom od Križarskih ratova i od unionističkog koncila u Firenci 1439.;

2. *Albanci* u Albaniji i *Italoalbanci* u talijanskoj pokrajini Kalabriji (1628.-1765.);

3. *Gruzijci* u Gruziji (1848.);

4. *Makedonci* u Makedoniji i *grecizirani Makedonci* u okolici Soluta kao potomci unije sklopljene 1859. u makedonskom gradu Kukuš (Kilkis) blizu Soluta;

5. *Bugari*, kao potomci unije sklopljene 1860. u Carigradu;

6. *Italogreci,* grkokatolici južne Italije, Sicilije i Kalabrije, potomci starih Grka bizantskoga obreda iz Velike Grčke (*Magna Grecia*), koji nikada nisu prihvatili raskol između Rima i Carigrada iz 1054., već su ostali u trajnom crkvenom zajedništvu s Rimom.

5. Shematski prikaz svih istočnih katoličkih Crkava

Evo shematskoga prikaza svih katoličkih samosvojnih Crkava kršćanskoga Istoka. Istočne katoličke crkve, podijeljene na obredne skupine i njihove obrede, su sljedeće:

I. *Aleksandrijska obredna skupina:*

1. Koptski katolički patrijarhat (Egipat)
2. Etiopska katolička crkva (Etiopija)

II. *Antiohijska (zapadno antiohijska) obredna skupina:*

1. Maronitski katolički patrijarhat (Libanon)
2. Sirski (antiohijski) katolički patrijarhat (Sirija)
3. Malankarska katolička crkva (zapadna Indija)

III. *Bizantska ili carigradska (grkokatolička) obredna skupina:*

1. Albanska grkokatolička crkva (Albanija)
2. Bjeloruska grkokatolička crkva (Bjelorusija)
3. Bugarska grkokatolička crkva (Bugarska)
4. Grčka grkokatolička crkva (Grčka)
5. Hrvatska grkokatolička crkva (Hrvatska)
6. Italoalbanska grkokatolička crkva (Italija)
7. Mađarska grkokatolička crkva (Mađarska)
8. Makedonska grkokatolička crkva (Makedonija)
9. Melkitski grkokatolički patrijarhat (Libanon)
10. Rumunjska grkokatolička crkva (Rumunjska)
11. Ruska grkokatolička crkva (Rusija)
12. Rusinska (Rutenska) grkokatolička crkva (Potkarpatje i Srbija)
13. Slovačka grkokatolička crkva (Slovačka)
14. Ukrajinska grkokatolička crkva (Ukrajina)

IV. *Armenska obredna skupina:*

1. Armenski katolički patrijarhat (Libanon, Sirija)

V. *Kaldejska (istočnoantiohijska) obredna skupina:*

1. Kaldejski katolički patrijarhat (Irak)
2. Malabarska katolička crkva (zapadna Indija)

6. Obljetnice i vrednovanje unije ili sjedinjenja s Rimom

O vrednovanju i stanju sada ponovno slobodnih grkatoličkih Crkava, koje su komunističke vlasti pod dominacijom Sovjetskoga Saveza nastojale uništiti (Hrvatska je bila izuzetak) najbolje nam ocrtava prigodna propovijed posebnog izaslanika pape blaženoga Ivana Pavla II. na početku proslave velike obljetnice sjedinjenja ukrajinskih grkokatolika s Rimom 25. svibnja 1995. godine, s veličanstvenim slavljem u starom Marijinom svetištu Zarvanici u Ternopoljskoj biskupiji. Svečanu arhijerejsku liturgiju predvodio je poglavar Ukrajinske grkokatoličke crkve kardinal Miroslav Ivan Ljubačivskij, veliki nadbiskup lavovski, a predsjedao je kao specijalni Papin izaslanik zagrebački nadbiskup i metropolita

kardinal Franjo Kuharić. Pred velikim mnoštvom od oko pola milijuna vjernika u svojoj propovijedi na ukrajinskom jeziku kardinal Kuharić između ostaloga je rekao:

„…Grkokatolička crkva u Ukrajini gotovo kroz pola stoljeća dekretom svjetovne moći izgubila je pravo na postojanje. Oduzeta joj je svaka mogućnost da slobodno i javno živi svoj identitet, svoje zajedništvo, svoje jedinstvo s Petrom. Kako je potresan i dugačak martirologij ove časne Crkve! S velikim poštovanjem spominjem kao simbol velikog nadbiskupa kardinala Josipa Slipija. Vrijeme katakombi je prošlo. Crkva je izašla iz katakombi, ali još uvijek sve rane nisu izliječene: još uvijek se živi u mentalitetu materijalističkog shvaćanja života, čovjeka, obitelji. Ranjeno je i zajedništvo u samoj Crkvi. Ranjeni su i odnosi s drugim Crkvama. Iz patnji su se rodila nepovjerenja, koja sada u slobodi treba liječiti s puno strpljivosti i s mnogo ljubavi. Na to obavezuje mučeničko iskustvo prošlosti.

Crkvi je potrebno srdačno jedinstvo u njoj samoj. Crkvu čini autentičnim svjedokom Isusa Krista, raspetoga i uskrsnuloga, njezino čvrsto zajedništvo u međusobnoj ljubavi vjernika, u bratskom zajedništvu svećenika, redovnika i redovnica, u punoj odanosti i poslušnosti pastirima Crkve,

Crkva je suočena s prijetnjom novoga poganstva koje gubi ispravan pojam o samom čovjeku, ne priznaje u njemu sliku Božju: gubi ispravno shvaćanje same obitelji kad je ne priznaje ustanovom Božjom i zajednicom posvećene ljubavi u službi života. Novo poganstvo, makar u slobodi i demokraciji, povećava napast moralnog relativizma i nihilizma. Mladima prijete velike napasti nemorala i droge. Dakle, Crkva se nalazi pred velikim izazovom, ali i zahtjevnim poslanjem, da naviješta Evanđelje suvremenom čovjeku.

Sveti Otac Ivan Pavao II. u svom apostolskom pismu Orientale Lumen piše: „'Neka se ne obeskrijepi Križ Kristov!' (usp. 1. Kor 1,17), jer ako se obeskrijepi Križ Kristov, čovjek više nema korijena, nema više perspektive: razoren je! To je kriza na koncu 20. stoljeća. To je krik Rima, Carigrada, krik Moskve. To je krik cijelog kršćanstva: Amerike, Afrike, Azije, svih. To je krik nove evangelizacije!..” (br.3)

„Suočene s tim zovom, Crkve Istoka i Zapada pozvane su da se usredotoče na bitno. Ne možemo se pojaviti pred Kristom, Gospodinom povijesti, tako podijeljeni kako se, nažalost, nalazimo podijeljeni tijekom drugoga tisućljeća. Te podjele moraju ustuknuti pred korakom približavanja i sloge. Zarasti moraju rane na putu prema jedinstvu kršćana.” (br.4).

Predraga braćo i sestre u Isusu Kristu, predraga Grkokatolička crkvo u plemenitoj zemlji Ukrajini, pošto si izašla iz teških kušnja prošlosti u slobodu, makar ne bez problema, usmjeri svoj hod složno, hrabro, s molitvom i pouzdanjem u budućnost, idući za jedinim svjetlom, a to je svjetlo Isus Krist koji nam govori: 'Ja - Svjetlost - dođoh na svijet da nijedan koji u mene

vjeruje u tami ne ostane' (Iv 12,46). 'Dok imate svjetlost, vjerujte u svjetlost da budete sinovi svjetlosti!' (Iv 12,36).''

Obljetnice obnove crkvenoga zajedništva pravoslavaca s Katoličkom crkvom nas izazivaju da razmislimo o značenju unija u životu Katoličke crkve. Kada je sve izgledalo da će u 16. st. Katolička crkva izgubiti pola Europe, ona se dala na propovijedanje među pravoslavnim kršćanima na europskom Istoku. Plod toga propovijedanja bile su unije ili sjedinjenja s Rimom. Dok su rimokatolici zbog razlike u obredu često nepravedno grkokatolike držali drugorazrednima, dotle su ih pravoslavci smatrali izdajicama. To je išlo dotle da su, iako je Drugi vatikanski sabor u svom dekretu o Istočnim katoličkim crkvama (*Orientalium Ecclesiarum*) 1965. godine biranim riječima pohvale istaknuo vrijednosti istočnih katolika i njihovo mjesto uz bok katolicima rimskoga obreda, mnogi katolički i pravoslavni ekumenski djelatnici priželjkivali su ukinuće grkokatolika. Smatrali su ih kamenom spoticanja u ekumenskom dijalogu. No, hvala Trojedinome Bogu i Presvetoj Bogorodici, koju i grkokatolici i rimokatolici iskreno štuju, taj je nesporazum prevladan.

Grkokatolici su danas pozitivno vrednovani, a nakon uskrsnuća Crkve u bivšoj zoni komunističkog Sovjetskoga Saveza u Ukrajini, Slovačkoj i Rumunjskoj i njihov broj daje svoju težinu. Da je to tako vidi se iz apostolskog pisma *Orientale lumen* (Istočno svjetlo) pape Ivana Pavla II., koje je on 2. svibnja 1995. uputio katoličkoj javnosti, a u kojem poziva rimokatolike da bolje upoznaju kršćanski katolički Istok, a istočne katolike ili grkokatolike poziva da u krilu Katoličke crkve upoznaju svoju istočnu posebnost, koja ima ista prava i isto dostojanstvo kao i zapadne katoličke tradicije.

Ove jubilarne godine (19. studenoga 2011. – 21. studenoga 2012.) slavimo veliku 400. obljetnicu sjedinjenja pravoslavnih Vlaha u Hrvatskoj, vezanu uz samostan Svetog Mihaela arkanđela u Marči. Sjedinjenje, latinski *unio*, znači zapravo obnovu crkvenoga zajedništva jedne skupine vjernika s Rimskom Apostolskom Stolicom ili Rimskim biskupom – Papom. Proslava marčanske unije u Hrvatskoj trebala bi u Hrvatskoj polučiti pozitivno vrednovanje istočnog katoličkog kršćanstva i njegova liturgijsko-duhovnog bogatstva kao zajedničke kršćanske i katoličke baštine. Dosljedno nauku Drugog vatikanskog sabora valja braniti i isticati opstojnost grkokatolika kao katoličku stvarnost.

Proslava 400. obljetnice marčanske obnove crkvenoga zajedništva pravoslavaca s Katoličkom crkvom u Hrvatskoj nema za cilj ponovno pozivati pravoslavce na parcijalnu uniju ili sjedinjenje s Rimom. Ova proslava smije samo potaknuti na iskren i cjelovit dijalog u duhu dokumenata Drugoga vatikanskog sabora o ekumenskim nastojanjima. Svrha i cilj ekumenskoga dijaloga u konačnici mora voditi prema ponovnoj uspostavi cjelovitoga i

potpunog jedinstva Katoličke crkve i Pravoslavnih autokefalnih Crkava. Plod takvoga jedinstva bit će autentično i nepodjeljeno kršćansko svjedočenje Kristova evanđelja u trećem mileniju kršćanske ere. Istočne katoličke ili Grkokatoličke crkve sebe doživljavaju kao one koje Crkvi daju puninu. One, naime, omogućuju Katoličkoj crkvi da bude u potpunosti katolička ili sveopća Crkva, tj. da ona diše s oba svoja plućna krila (zapadnim i istočnim).



OŽIVLJENA MARČANSKA ARHIMANDRIJA[9]

Grkokatolička župa u Pribiću prošle je godine na osobit način proslavila svoje godišnje proštenje. Za vrijeme arhijerejske liturgije 25. ožujka 2010. križevački biskup mons. Nikola Kekić blagoslovom i postavljanjem dr. Zvonimira Kurečića za naslovnoga marčanskog arhimandrita[10] obnovio je u Križevačkoj eparhiji ne samo stari naslov arhimandrita nego je također oživio i staru marčansku arhimandriju. Tim činom ujedno je istaknuta povijesna veza između grkokatoličkog manastira Svetoga Mihaela u Marči s pribićkim dobrom, dvorcem i župnom spomen-crkvom.

Veza je sljedeća: nakon što su pravoslavci 1739. godine zapalili zdanje marčanske arhimandrije kao sjedište grkokatoličkih vladika ili sjedinjeni manastir svetog Mihaela arkanđela u Marči, marčanski biskupi Teofil Pašić i Gabrijel Palković živjeli su od 1739. do 1759. u pribićkom dvorcu kao u izbjeglištvu, spašavajući uniju u Žumberku. Kao katedralna crkva služila im je župna crkva Svete Marije u Pećnom.

Grkokatoličku župnu crkvu Blagovijesti presvetoj Bogorodici dao je izgraditi 1911. križevački vladika Julije Drohobecki uz biskupski dvorac u Pribiću, u kojem je i sam proveo posljednje godine svojega života. Pučka predaja prenosi da je kod polaganja kamena temeljca za spomen-crkvu vladiku Julija Drohobeckog pozdravio Josip Stepinac iz susjednog Krašića, a do njega je stajao sin Lojzek, budući zagrebački nadbiskup i metropolita, danas blaženi Alojzije Stepinac. Od 1939. crkva i pribićki dvorac uz nju postaju dobrom Grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu.

Marčanska arhimandrija

Kad se govori o Marčanskoj arhimandriji, zbog jasnoće treba reći sljedeće. Riječ je manastiru Svetog Mihaela arkanđela u Marči, na rijeci Glogovnici, blizu Kloštar Ivanića. Manastir su sagradili pravoslavni Uskoci ili Prebjezi Vlasi, koji su u šesnaestom stoljeću doselili u ove krajeve, na mjestu razorene rimokatoličke crkve Sviju Svetih, a možda i staroga samostana pustinjaka augustinaca. Marčanski manastir postao je središtem sjedinjenja pravoslavaca u Hrvatskoj s rimskim prvosvećenikom i Katoličkom crkvom. Poglavar samostana, pravoslavni vladika Simeon Vratanja, stupio je u puno vjersko (dogmatsko),

---

[9] Marčanska arhimandrija stari je naziv za sjedište sjedinjenih grkokatoličkih biskupa u samostanu Sv. Mihaela u Marči kod Kloštar Ivanića. Arhimandrija (nadstado, velestado) je grčki naziv za veliki samostan koji ima posebno značenje. U Zapadnoj crkvi koristi se naziv opatija.

[10] Naslovni arhimandrit marčanski počasni je naslov za svećenika kojemu grkokatolički križevački biskup podijeli počasni naslov ili titulu marčanskog arhimandrita.

sakramentalno i hijerarhijsko zajedništvo s Katoličkom crkvom. Tu uspostavu punog zajedništva, povijesno nazivanog *unija* ili *sjedinjenje,* potvrdio je 21. studenoga 1611. papa Pavao V. i ujedno svojom Uredbom (Konstitucijom) uzdigao marčanski manastir Svetog Mihaela arkanđela na čast arhimandrije i potvrdio sjedinjenog vladiku Simeona Vratanju (1611.-1630.) za „pravog" biskupa sjedinjenih vjernika grčkoga obreda na području Ugarske, Slavonije, Hrvatske i Kranjske.

Nakon što su 1739. pravoslavci zapalili manastir u Marči jer nisu htjeli prihvatiti odluku carskoga dvora u Beču da je Marča grkokatolička, carica Marija Terezija predala je Marču rimokatoličkim redovnicima pijaristima. Njihovim preseljenjem u Bjelovar Marča se napušta i pomalo pada u zaborav. Ostaje samo spomen kod grkokatolika na Marčansku biskupiju od 1611.–1777. godine. Godine 1777. carica i kraljica Marija Terezija ukida Marčansku (odnosno za carski Beč Svidničku) biskupiju i osniva novu u Križevcima.

Na prostoru manastirišta u Marči Srpska pravoslavna crkva podiže 1925. malu spomen-kapelu u čast Zbora svetog Gabrijela arkanđela. Pravoslavci danas tu kapelu nazivaju manastir Marča.

S približavanjem četiristote obljetnice Marčanske biskupije (1611.–2011.) rektor Grkokatoličkoga sjemeništa u Zagrebu, a danas i križevački biskup mons. Nikola Kekić, kupio je 2005. godine imanje obitelji Lončar, koje se nalazi na starom manastirištu iznad pravoslavne kapelice. Sredstva za kupnju namirena su iz ostavštine župljana zagrebačke župe Svetih Ćirila i Metoda, dr. Danijela Dančulovića. Na tom zemljištu, na temeljima stare zgrade uz pismeni ugovor sa Grkokatoličkim sjemeništem podigao je vlč. Mario Šikić, svećenik Zagrebačke nadbiskupije (danas Sisačke biskupije) i župnik u Ilovi, drvenu kuću. On je zaljubljenik u marčanski kraj, jer je rodom iz obližnje župe Dubrava. Da bi mogao sagraditi željeno drveno zdanje, vlč. Šikić se zajedno sa svojim prijateljem i susjedom Miloradom Milenkovićem, inače umirovljenim hrvatskim braniteljem, dao na krčenje zaraslog dvorišta i obližnje šume, nasipavanje terena, gradnju prilaznog puta i konačno betoniranje temelja, na koje je postavljena drvena kuća. Zbog novonastale ekonomske situacije vlč. Mario Šikić nije mogao dovršiti započeto zdanje. Križevački biskup mons. Nikola Kekić kao rektor Sjemeništa u Zagrebu isplatio je u jesen 2010. uloženu svotu vlč. Šikiću, te su danas i zemljište i drveni objekt na njemu vlasništvo Grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu. Time se opet uoči velike četiristote obljetnice marčanskog manastira i Marčanske biskupije stvorila izravna poveznica između povijesnoga izvorišta u Marči i njegove ustanove Sjemeništa u Zagrebu.

Oživljavanje Marčanska arhimandrije

Budući da se približava 400. obljetnica Marčanske biskupije (1611.–2011.), sadašnji je križevački biskup mons. Nikola Kekić svojim *Dekretom* br. 42/2010 od 18. ožujka 2010. obnovio naslov arhimandrita grkokatoličkog manastira Svetog Mihaela Arkanđela u Marči i time oživio starodrevnu Marčansku arhimandriju iz 1611. Bitni dio *Dekreta* glasi:

„Kao eparhijski biskup Križevačke eparhije, smatrajući svojom biskupskom dužnošću i posavjetovavši se sa svojim suradnicima, odlučio sam sukladno kanonskom pravu Istočnih Crkava (usp. ZKIC, kan. 194.) i krajevnom pravu drevne Marčanske eparhije oživjeti dodjeljivanje dostojanstva arhimandrita. Stoga u vidu proslave 400. obljetnice uspostave Marčanske eparhije (1611.-2011.) donosim "Dekret o imenovanju prezbitera[11] dr. Zvonimira Kurečića naslovnim arhimandritom grkokatoličkog manastira svetog Mihaela Arkanđela u Marči." Budući da se u konkretnom slučaju radi o prezbiteru Zagrebačke nadbiskupije i prebendaru Prvostolne crkve zagrebačke, za ovo imenovanje u drugoj biskupiji i po drugom obredu bila je potrebna suglasnost zagrebačkoga nadbiskupa i metropolita kardinala Josipa Bozanića, koji je suglasnost dao 8. veljače 2010.

Dostojanstvo arhimandrita je monaškoga podrijetla, a dodjeljuje se monasima i starijim zaslužnim svećenicima koji žive u celibatu. Ono uključuje pravo nošenja police, prsnog križa i mitre bez križa za vrijeme liturgije, a izvan liturgije prsni križ, mandiju, klobuk i žezlo. Arhimandrit je po časti prvi do biskupa. Marčanskom arhimandritu pripada pravo nošenja odličja arhimandritskoga dostojanstva samo za jurisdikcijsko područje Križevačke eparhije, odnosno tamo gdje on kao izaslanik predstavlja Križevačkog biskupa.

Novija izdanja o Marči i Marčanskoj arhimandriji i biskupiji

Od novijih izdanja o povijesti Marče i Marčanske biskupije spomenut ćemo tri knjige.

Prva knjiga nosi naslov *Marčanska biskupija (eparhija): neki povijesno-pravni pogledi.* Knjiga je 1996. godine objevljena u izdanju Glasa Koncila. Autor je pokojni nadbiskup i najavljeni kardinal Josip Uhač. Ova mala monografija-dizertacija čitatelju pruža osnovne podatke o tematici vezanoj uz Marčanski manastir i uniju u Hrvatskoj.

Drugu knjigu donisi hrvatski povjesničar dr. Zlatko Kudelić, koji se za vrijeme studija povijesti i specijalizacije za magisterij i doktorat uvelike bavio proučavanjem Hrvatsko-slavonske vojne krajine i neminovno se susretao s pitanjem crkvene unije ili uspostave punoga zajedništva hrvatskih pravoslavnih Vlaha s Katoličkom crkvom. Kao plod njegova

[11] Prezbiter znači starješina i općenito je to naziv za svakog svećenika. Sakrament sv. reda ima tri stupnja: prvi je đakon, drugi prezbiter, a treći stupanj je biskup.

studija i znanstvenoga istraživanja danas imamo stručno napisanu, tiskom objavljenu i ukusno opremljenu povijesnu monografiju *Marčanska biskupija. Habsburgovci, pravoslavlje i crkvena unija u Hrvatsko-slavonskoj vojnoj krajini (1611.–1755.).* Studiju je 2007. objavio Hrvatski institut za povijest u Zagrebu, u nizu *Biblioteka „Hrvatska povjesnica", Monografije i studije III/36.* Monografija je javnosti predstavljena 29. veljače 2008.u Zlatnoj dvorani Hrvatskoga instituta za povijest u Zagrebu

Uz ovu znanstvenu povijesnu studiju o Marči i Marčanskoj biskupiji svakako valja spomenuti najnoviju popularno pripovjedalački pisanu monografiju o Marči i Marčanskoj biskupiji autorice profesorice Nevenke Kauzlarić iz Ivanić Grada. Monografija sabire mnoštvo podataka na temelju povijesnih pisanih izvora, ali isto tako I ne manje vrijednih činjenica prepričavanih s koljena na koljeno usmenom predajom. Knjiga nosi naslov *Tragom marčanske povijesti,* a objavljena je 2010. u nizu *Biblioteka Otok.*

Marčanska arhimandrija i proslava obljetnice

Za vrijeme proslave četiristote obljetnice Marčanske biskupije 2011./2012. predviđa se nekoliko susreta u Marčanskoj arhimadriji u Marči.

Prvi istraživačko-hodočasnički pohod Marči predviđen je za drugi dan znanstvenoga skupa o uspostavi crkvenoga zajedništva pravoslavaca s Katoličkom crkvom u Hrvatskoj u četvrtak, 10. svibnja 2012. Prijepodne je predviđen susret u Marčanskoj arhimandriji Svetoga Mihaela arkanđela u Marči i nastavak u biskupskoj rezidenciji grkokatoličkih biskupa i grkokatoličkoj katedrali Svete Trojice u Križevcima.

Drugi hodočasnički pohod Marči zakazan je u nedjelju, 30. rujna 2012. U 10,00 sati blagoslovit će se spomen-kapela Svetoga Mihaela arkanđela i na marčanskoj arhimandriji postaviti spomen-ploča o uspostavi crkvenoga zajedništva i marčanskim biskupima. Na ovo slavlje pozivaju se hodočasnici iz svih župa Žumberačkog vikarijata.



Unutrašnjost grkokatoličke katedrale Presvete Trojice

GRKOKATOLIČKA KATEDRALA PRESVETE TROJICE I BISKUPSKA REZIDENCIJA U KRIŽEVCIMA

Godine 1777. papa Pio VI. izdao je bulu *Charitas illa* kojom je ustanovio samostalnu grkokatoličku biskupiju sa sjedištem u Križevcima. Križevačka biskupija nasljednica je Marčanske biskupije iz 1611. godine. Tadašnji marčanski grkokatolički biskup Bazilije Božičković izabran je za prvoga biskupa novoosnovane Križevačke biskupije.

Križevci se prvi put spominju koncem 12. stoljeća, a 1252. godine grad dobiva povlasticu slobodnoga kraljevskoga grada. Na mjestu današnje katedrale spominje se 1326. godine samostan redovnika augustinaca. Godine 1539. Turci su spalili Gornji grad i opustošili augustinski samostan i crkvu, pa stoga augustinci napuštaju Križevce. Godine 1627. zagrebački biskup Petar Domitrović uz dozvolu Ferdinanda II. franjevcima predaje ruševine augustinskoga samostana i gotičke crkve. Oni grade novu crkvu i samostan u baroknom stilu. U franjevačkom samostanu, na istočnoj strani prizemlja, nalazili su se ljekarna i laboratorij. Godine 1786. godine car i kralj Josip II. ukida franjevce. Franjevački samostan u Križevcima otada pa sve do 1791. godine služi u vojne svrhe.

Godine 1791. nekadašnja franjevačka crkva i samostan u Križevcima dodijeljeni su novoosnovanoj Križevačkoj biskupiji za stolnu crkvu i biskupsku rezidenciju. Grkokatolički biskup Jozafat Bastašić (1787.-1793.) započeo je obnovu crkve, koju je završio biskup Silvestar Bubanović (1794.-1810.) prilagodivši je za bogoslužja bizantsko-slavenskoga obreda i posvetivši katedralu 1798. godine. Za vrijeme te obnove uklonjene su dvije pobočne kapele – kapela Sv. Antuna (uz svetište) ikapela Lauretanske Majke Božje (uz lađu). Isti biskup preselio je godine 1801. sjedište grkokatoličke biskupije iz Gornjega Tkalca u Križevce.

Za vrijeme biskupa dr. Konstantina Stanića (1814.-1830.) podignut je drugi kat rezidencije po nacrtima Bartola Felbingera, a za vrijeme biskupa Gabriela Smičiklasa (1834.-1856.) obnovljena je biskupska rezidencija u klasicističkom stilu, dograđen je portik (nadsvođeno predvorje ili ulaz u crkvu ili koju drugu zgradu) s terasom na ulazu u rezidenciju i altana[12] na južnoj strani uz konzistorijalnu dvoranu. Radove je izveo varaždinski majstor Franjo Arnold od 1843.-1845. godine.

[12] Altana je nadsvođeno predvorje ili ulaz u crkvu ili koju drugu zgradu.

Biskup Ilija Hranilović (1883.-1889.) dao je obnoviti unutrašnjost rezidencije s konzistorijalnom dvoranom u kojoj se nalazi grb istoimenoga biskupa, kao i grb Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. U dvorani se nalaze i portreti svih križevačkih biskupa. Većina ih je izrađena za vrijeme biskupa Julija Drohobeckoga.

Godine 1895. biskup Julije Drohobecki (1891.-1920.) započeo je temeljitu obnovu katedrale po nacrtima arhitekta Hermana Bolléa i uz umjetničku pomoć profesora Izidora Kršnjavoga. U obnovi je sudjelovala Obrtna škola iz Zagreba i hrvatski majstori. Katedrala je obnovljena u neogotičkom stilu uz dodana obilježja bizantskoga stila radi prilagodbe bogoslužju bizantsko-slavenskoga obreda. Biskup Drohobecki svečano je 27. lipnja 1897. posvetio katedralu. Između I. i II. svjetskoga rata, za vrijeme biskupa dr. Dionizija Njaradija (1920.-1940.), popravljen je pod katedrale na soleji (prostor ispred ikonostasa[13]). Pritom je pronađena zarušena kripta i u njoj 33 kostura, vjerojatno redovnika augustinaca i franjevaca. Profesor Milenko Đurić obnovio je zidne slike u katedrali.

Godine 1942. biskup dr. Janko Šimrak (1942.-1946.) uz stručno vodstvo Stjepana Podhorskoga dao je u katedrali ispod poda provesti vodoravnu izolaciju tehnikom provjetrivanja s dva velika vjetrila. Biskup Šimrak povjerio je slikarici Stanislavi Deklevi obnovu slika na ikonostasu, propovjedaonici, tetrapodu[14], biskupskim sjedištima i ukrasa na stupovima. Dao je pozlatiti liturgijsko posuđe i rezbarije na ikonostasu i oltaru. Obnovljene su klupe u katedrali te namještaj u sakristiji i rezidenciji. Dana 31. listopada, na blagdan Krista Kralja, svečano je posvetio obnovljenu katedralu. Biskup Šimrak uredio je muzej, knjižnicu i arhiv. U muzeju je izloženo liturgijsko posuđe, knjige i liturgijska odjeća te predmeti iz ostavštine pojedinih biskupa. Posebno se ističu venecijanski kalež iz 17. stoljeća, kalež s medaljonima od emajla iz 1753., daronosnica u obliku ormarića iz 1872. godine, petohljebnica i evanđelje s medaljonima iz 1796. godine. Arhiv sadrži vrijedne biskupijske dokumente i spise od 1611. godine do danas. U knjižnici se nalaze brojna izdanja djela iz crkvene povijesti, crkvenih otaca, liturgijskih knjiga, knjiga s područja duhovnosti, pravnim djelima te velikim brojem knjiga iz gospodarskog područja. Povodom proslave 400. godišnjice crkvenoga zajedništva u Hrvatskoj bit će otvoren stalni postav muzeja s izloženim eksponatima iz doba Marčanske biskupije.

[13] Ikonostas je oltarna pregrada ili zid koji dijeli svetište ili oltarni prostor od crkvene lađe. Na ikonostasu su troja vrata. Srednja se nazivaju svete ili carske dveri, a dvoja pokrajna nazivaju se đakonskim dverima (vratima). Na ikonostasu nalaze se ikone (svete slike) Krista Spasitelja, presvete Bogorodice, sveca komu je posvećena crkva i ostale ikone s događajima iz života Isusa Krista i Majke Božje te ikone proroka i apostola.

[14] Tetrapod je mali četrveronožni stolić u sredini crkve s raspelom, svijećama i ikonom sveca ili događaja komu je posvećena crkva. Kod tetrapoda vrše se neki obredi, kao primjerice podjeljivanje sv. sakramenata.

Od 1979. godine sestre hrvatske viceprovincije sv. Bazilija i sv. Makrine (bazilijanke) postale su službene čuvarice katedrale i prvoga kata rezidencije, koje su namijenje za potrebe križevačkoga biskupa. Budući da križevački biskupi od 1966. godine stoluju u Zagrebu, prizemlje i drugi kat rezidencije s potkrovljem križevački biskup Slavomir Miklovš ustupio je na dugogodišnje korištenje Djelu Marijinu. Uoči proslave 400. godišnjice crkvenoga zajedništva u Hrvatskoj, biskup Nikola Kekić započeo je obnovu II. kata biskupske rezidencije, unutrašnjosti katedrale i prostora ispred katedrale i rezidencije.

OPIS KATEDRALE PRESVETE TROJICE

Katedrala Presvetoga Trojstva jednobrodna je crkva s tlorisom u obliku križa. Duga je 38 metara, u lađi široka 8,5 m, a u križu 15,5 m. Crkva je visoka 15 m, a toranj 46 m.

Toranj

Stari barokni toranj obnovio je Herman Bolle u neogotičkom stilu. U tornju se nalazi sat s natpisom STV. 449 I POGAČNIK GORNJE KRANJSKO PODNART 1897. U zvoniku su četiri zvona:

- Veliko zvono potječe iz stare Franjevačke crkve. Izliveno je 1754. godine, a preliveno 1852. godine u Zagrebu u livnici Henrika Degena. Posvećeno je sv. Baziliju Velikome i sv. Ivanu Zlatoustome.
- Srednje zvono preneseno je iz spomen-crkve Navještenja Marijina u Pribiću. Izliveno je u Bečkom Novom Mjestu 1912. godine u livnici Maxa Samasa, i nosi crkvenoslavenski natpis: „Ja Ivan: glas onoga koji viče u pustinji Pokajte se!“

- Malo zvono nabavio je Andrija Segedi

- Najmanje zvono izliveno je u Zagrebu 1749. godine i nosi natpis: „Sv. Nikola, moli za nas!“

Pročelje

Za vrijeme obnove 1895. godine katedrala je produžena za lođu s tri luka, koje drže četiri kamena stupa i tri stupa od crvenog mramora. Gornji dio pročelja ukrašen je mozaikom s likom Presvete Trojice koji je izradila tvrtka Albert Neuhauser iz Innsbrucka.

Predvorje

Odijeljeno je od lađe dvokrilnim vratima u sredini i s dvoja jednokrilna vrata sa svake strane. U njemu u se nalaze dvije slike Josipa Bauera: lijevo je Prva Petrova propovijed i krštenje prvih kršćana na Duhove, a desno Izgon Adama i Eve iz raja. Nekada je u predvorju s lijeve strane stajala i krstionica, a desno Božji grob.

Lađa

Lađa katedrale podijeljena je u tri dijela. Iznad donjega dijela lađe nalazi se pjevalište (kor) koje počiva na četiri kamena stupa. Na dva srednja stupa s prednje strane, ispod ograde pjevališta, nalaze se dvije okrugle zidne slike najpoznatijih himnografa bizantskoga obreda: lijevo je Ivan Damašćanski, desno Roman Slatkopojac. Iznad vrata koja vode s pjevališta na terasu nalazi se je vitraj s tekstom Iže Heruvimi. Iznad pjevališta nalazi se luster. Na desnom zidu donje lađe, iznad vrata koja vode u Rezidenciju, nalazi se zidna slika Ivana Tišova iz 1896. Isusov mesijanski ulazak u Jeruzalem (Cvjetnica) iz 1896. godine. (Njezina replika, ulje na platnu iz 1897. godine, nalazi se na pjevalištu Kon-katedralne crkve Sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu.

Na lijevom zidu ispod pjevališta pričvršćena je ploča s groba biskupa Božičkovića prenesena iz Gornjega Tkalca 1985. godine, a na desnom zidu je ploča s imenima osoba pokopanih u katedrali: oci i braća augustinci i franjevci od 14. do 18. stoljeća, biskup dr. Silvestar Bubanović, arhiđakon dr. Gabre Latković, biskup dr. Konstantin Stanić, prepošt Marko Badovinac, kanonik dr. Petar Stić, biskup Gabre Smičlklas, prepošt Janko Goleš, kanonik Konstantin Bukvić, biskup Julije Drohobecki i biskup dr. Janko Šimrak. S desne strane stoji pokretni Božji grob koji se u sredini crkve izlaže na Veliki petak. Nekada su u donjem dijelu lađe za vrijeme bogoslužja stajale žene.

Srednji dio lađe odijeljen je od donjega dijela željeznom ogradom s četiri stajaće svjetiljke koje je izradio bravarski majstor Đuro Hammel iz Zagreba. Isti majstor izradio je i veliki luster, polijelej, u sredini crkve. Na njemu su slike dvanaest apostola i četiri evanđelista, koje su na limu izradili Josip Bauer i njegova supruga Marija (1852-1936). Ispod lustera u sredini katedrale nalazi se stalak - tetrapod na kojem je slika I. Tišova Silazak Svetoga Duha iz 1898. godine. Na lijevoj strani lađe je propovjedaonica s vrlo uspjelim likovima sv. Ivana Zlatoustoga, sv. Atanazija Velikoga i sv. Pavla Apostola, djelo J. Bauera. Na zidu iznad

propovjedaonice je zidna slika I. Tišova Isusov govor na gori. Srednji dio lađe niži je i od donjega i od gornjega dijela ili soleje za petnaestak centimetara.

U soleji se križaju uzdužna i poprečna lađa. U njoj se jedno drugome nasuprot nalaze dva sjedišta koja je izradio stolar Ivan Budicki, a slikama uresio J. Bauer. Na desnom, biskupskom sjedištu je slika Isusa Krista, a iznad nje grb biskupa Drohobeckoga. Lijevo sjedište ima sliku cara Konstantina Velikoga koji je 313. godine dao kršćanima slobodu, a iznad nje je grb Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Za vrijeme bogoslužja namijenjeno je svjetovnom vladaru. U sredini soleje iza tetrapoda nalazi se okruglo postolje, ambon, s kojeg se čitaju liturgijska čitanja, poslanica i Evanđelje te đakonske ektenije. Iza ambona, u sredini soleje, nalazi se grobnica križevačkih biskupa Drohobeckoga i Šimraka te posmrtni ostaci biskupa Božičkovića, preneseni iz Gornjega Tkalca 1985. godine prigodom 200. obljetnice njegove smrti, kao i kosturi pronađeni prilikom popravka poda. Ispred ikonostasa u sredini soleje u malom lusteru je vječno svjetlo. Jednaki luster je i u donjem dijelu srednje lađe. Na svodu soleje su zidne slike Celestina Mate Medovića (1857-1920): Četiri evanđelista. S obje strane soleje su pjevnice, a ispred njih dva stojeća svijećnjaka koje je izradio Đ. Hammel. Iznad pjevnica je po jedno pjevalište koje počiva na četiri bijela kamena stupa povezana s tri kružna luka. Na njima su oltari i nazivaju se kapelicama. Na desnom pjevalištu, nazvanom biskupska kapelica, nalazi se intarzirani oltar iz 1770. godine i kopijom slike Majka Božja Žirovicka čiji se izvornik čuva u Rimu. Pretpostavlja se da je slika pripadala biskupu Božičkoviću i da je s oltarom prenesena iz Gornjega Tkalca. Na oltaru su dva drvena svijećnjaka. Na lijevorn koru je oltar sa slikom sv. Ana, Bogorodica i Isus. Stropovi nad korovima također su ukrašeni zidnim slikarna Marka Peroša i A. Sitzera.

Ikonostas

Izradio ga je stolar Albert Zorinić, a drvorezbarske radove Lubinski i Lowy. Sadrži više slika. Prvi red (s lijeva nadesno): sv. Nikola biskup i čudotvorac, na sjevernim đakonskim vratima Arkanđeo Gabriel, Presveta Bogorodica s djetetom Isusom, na svetim (carskim) vratima Navještenje Marijino i Krist Svevladar, na južnim đakonskim vratima Arkanđeo Mihael i sv. Ivan Krstitelj, sve radovi I. Tišova. Drugi red: Rođenje Isusovo I. Tišova, Bogojavljenje (Krštenje Isusovo), Posljednja večera i Uskrsnuće Isusovo Bele Čikoša-Sesije i Uzašašće Isusovo na nebo C. Medovića. Sa svake strane nalaze se po dva proroka: lijevo Mojsije i David, desno Ezekiel i Aron Ferde Kovačevića. Treći red: u sredini ikonostasa Silazak Svetoga Duha, lijevo sv. Andrija i sv. Jakov brat Gospodnji, sv. Petar i sv. Pavao, a desno sv. Ivan Evanđelist i sv. Matej, sv. Bartomej i sv. Filip, sve radovi C. Medovića. Četvrti red: u

sredini je slika Presvete Trojice Tišova, a sa svake strane su po dva apostola: lijevo sv. Toma i sv. Tadej, a desno sv. Jakov Alfejev i sv. Šimun i tri proroka: lijevo Izaija, Jeremija i Habakuk, a desno Malahija, Mihej i Daniel. Apostole je naslikao C. Medović, a proroke F. Kovačević. U petom redu nalaze se slike B. Čikoša-Sesije: u sredini Isus na križu, lijevo Majka Isusova i desno sv. Ivan apostol, a ispod su slike proroka: Zaharija i sv. Ivan Krstitelj, rad F. Kovačevića. Iznad središnjih, carskih vrata nalazi se rezbareni grb biskupa Drohobeckoga.

Stari barokni ikonostas iz Katedrale darovan je grkokatoličkoj crkvi Presvete Trojice u Dišniku, odatle je 1964. godine prenesen u crkvu sv. Jurja u Stojdragi u Žumberku, gdje se i danas nalazi.

Svetište (oltar)

U sredini svetišta nalazi se mramorni sveti stol (oltar). Na sredini svetoga stola je rezbareno svetohranište (kivot) u obliku crkve s tornjem koje je izradio Vilim Pichler, a sa svake strane po tri rezbarena drvena svijećnjaka. Iznad njega je rezbareni baldahin (nebo) koji nose četiri drvena stupa. Izradio ga je I. Budicki. Minijature na ophodnom križu i na šest ripida koje stoje iza svetoga stola izradili su Josip i Marija Bauer. Na desnom zidu iznad vrata koja vode u sakristiju nalazi se zidna slika Veronikinog rubca, a iznad nje zidna slika Posljednje večere B. Čikoša-Sesije. U liku apostola sv. Ivana prepoznaje se lik biskupa Drohobeckoga. Na luku ispred apside nalazi se zidna slika Kalvarije istoga umjetnika, a na sjevernom zidu svetišta su zidne slike Abelove smrti i Abrahamove žrtve C. Medovića. U sredini apside bila je zidna slika sv. Ćirila i Metoda I. Tišova, dok je ispod Kalvarije na desnoj strani zidna slika Isus u Getsemanskom vrtu, a lijevo Skidanje s križa B. Čikoša-Sesije koje su jako oštećene i gotovo uništene vlagom. U apsidi su četiri vitraja s likovima sv. Jakova apostola, biskupa jeruzalemskoga, sv. Bazilija Velikoga, nadbiskupa cezarejskoga, sv. Grgura Velikoga (Dvojeslova), pape rimskoga i sv. Ivana Zlatoustoga, nadbiskupa carigradskoga, sastavljača liturgija istočnoga obreda. Izrađeni su u Innsbrucku. Unutrašnjost katedrale sva je urešena vodoravnim geometrijskim ukrasima, a pojedini dijelovi cvjetnim uresima. Svod je modar i posut zvijezdama. Pod je ukrašen keramičkim pločicama.

Knjižnica

Knjižnica Grkokatoličke biskupije spomenička je knjižnica koju bi svakako trebalo spasiti od zaborava, uništenja i propadanja, a premalo je poznata javnosti. Nalazi se na prvom katu istočnoga bloka biskupske rezidencije, gdje je vraćena nakon nekoliko seljenja. Postoji

sačuvan katalog rukopisa i knjiga po kojem je vidljivo da brojevi trebaju odgovarati mjestu na polici. Prema katalogu vidljivo je da je u knjižnici pohranjeno oko 5000 knjiga iz razdoblja od 15. do 20. stoljeća. Najveći dio knjiga potječe iz 18. i 19. st. Vrijednost su svakako 42 izdanja iz 16. stoljeća, oko 180 izdanja iz 17. stoljeća, sedamdesetak rukopisa te posebno bogata zbirka rječnika. Jedna je inkunabula iz 15. st. na popisu, ali nije pronađena u knjižnom fondu. Po sadržaju to su djela s tematikom iz crkvene i opće povijesti, teologije, dogmatike, prava, gospodarstva, misali i rituali istočnoga i zapadnoga obreda i jezično blago. Tu se nalazi i oko 500 knjiga iz osobne knjižnice biskupa Janka Šimraka.

Knjige su pisane na latinskom, grčkom, hebrejskom, staroslavenskom, njemačkom, mađarskom, hrvatskom i drugim jezicima. Autori čija se djela najčešće pojavljuju jesu: Aristotel, Aurelije Augnstin, Imanuel Kant, Voltaire, Martin Luther, Antun Kanižlić, Ivan Gundulić, Josip Ruder Bošković i dr. Knjige su smještene na ormarima i policama izrađenim po nacrtu profesora Podhorskog u vrijeme stolovanja biskupa Šimraka. Jedna od najstarijih i najvrjednijih knjiga ove zbirke je sigurno *Missalum Zagrebiensis* iz 1506. godine tiskan u Veneciji. Treba spomenuti još jedno reprezentativno djelo koje knjižnica posjeduje, a to je jedanaestjezični rječnik (latinski, grčki, hebrejski, engleski, njemački i dr.) *Ambrosii Calepini dictiomarivm vndecem lingvarvm* (1627. god.).

Pismohrana

Sadrži biskupijske dokumente i spise iz pojedinih župa, od 1611. godine do danas. Dokumenti su složeni po cijeloj svojoj širini in folio i mogu se listati poput knjige. Biskupija posjeduje stilsko pokućstvo koje se osim u Rezidenciji u Križevcima nalazi i u biskupskoj kuriji u Zagrebu, Kaptol 20.

GRKOKATOLIČKO SJEMENIŠTE KRIŽEVAČKE EPARHIJE U ZAGREBU

Nakon osnivanja Marčanske grkokatoličke eparhije godine 1611., marčanski su biskupi sami vodili brigu oko školovanja svojih budućih svećenika u manastirima Marči, Lepavini i Gomirju, ali to ni izdaleka nije bilo dovoljno. U tim školama učilo se tek čitanje, pisanje i crkvenoslavensko pjevanje, a obično bi se čitali životopisi svetaca. U proučavanje vjerskih istina nije se ulazilo.

U vrijeme kada su se nakon Tridentskog crkvenog sabora po Europi otvarala sjemeništa, morao je i marčanski biskup razmišljati o otvaranju svog sjemeništa gdje će budući svećenici stjecati temeljitu i cjelovitu naobrazbu, ne samo u vjerskom pogledu, nego i u općedruštvenom i kulturnom, jer u to je vrijeme svećenik bio zastupnik i predvodnik naroda na svim poljima ljudske djelatnosti.

Zagrebački biskup Benedikt Vinković (1637.-1642.) svom se dušom založio da se za uskočku djecu otvori sjemenište na zagrebačkom Griču, ali tadašnji marčanski biskupi tu zamisao nisu uspjeli ostvariti. Nakon osude marčanskoga biskupa Gabriela Mijakića zajedno s hrvatskim banom Petrom Zrinskim i Krstom Frankopanom zbog sudjelovanja u uroti protiv cara, na stolicu marčanskih biskupa dolazi Pavao Zorčić (1671.-1685.), marčanski monah koji je gimnaziju pohađao u Zagrebu kod isusovaca, a kao prvi iz Marčanske eparhije teološke nauke završio u inozemstvu kao pitomac[15] hrvatskoga zavoda u Bologni. Prva njegova briga bila je u Zagrebu osnovati sjemenište. Godine 1672. on odlazi u Beč nastojeći u cara isprositi novčani fond za školovanje svojih mladića i skupiti sredstva za osnutak sjemeništa. Carskoj komori predlaže da mu se u tu svrhu ustupi imanje Pribić, konfiscirano hrvatskom banu Petru Zrinskom zbog urote protiv cara, no trebalo je proći nekoliko godina da se ta molba usvoji. Biskup Zorčić ne može čekati pa u isusovački kolegij u Zagreb šalje nekoliko svojih pitomaca s nadstojnikom. Njihovo školovanje financirao je Zorčićev prijatelj biskup Bečkog Novog Mjesta Leopold Kolonić (kasnije kardinal).

San biskupa Zorčića postaje stvarnost 1680., kad kupuje kuću pl. Patačića u neposrednoj blizini isusovačke gimnazije za 1350 forinti. Pola svote darovao mu je Kolović, a drugu polovicu nekako je uspio skupiti po cijeloj Hrvatskoj. Kuća, prizemnica od kamenih zidova prekrivena slamom, nalazila se na uglu današnje Vranicanijeve i Ćirilometodske ulice. Zorčić je morao u adaptaciju kuće uložiti još 300 forinti kako bi 1681. godine u nju bili smješteni prvi pitomci. No kako uzdržavati sjemenište i prehraniti pitomce? Zorčić se ponovno preko

[15] Pitomac - štićenik ili gojenac nekog zavoda ili odgojne ustanove.

Kolonića obraća caru i moli da mu daruje imanje Pribić. Ovaj put to mu je uspjelo te car Leopold darovnicom od 28. travnja 1682. imanje Pribić daje biskupu Zorčiću i njegovim nasljednicima u svrhu školovanja 6 mladića iz Marčanske biskupije. Tako je to bilo sve do 1946., kad su komunističke vlasti imanje oduzele. U sjemeništu je često znalo biti više pitomaca nego li je mogla uzdržavati spomenuta zaklada. Stoga su imućniji roditelji za svoje sinove plaćali smještaj. Našlo se i nekoliko žumberačkih bogatijih obitelji koje su osnivale zaklade za sjemenišno školovanje mladića iz tih obitelji.

Sjemenišna zgrada dvaput je stradala od požara, prvi put 1706. godine. Marčanski biskup Gabriel Turčinović odmah je počeo s obnovom zgrade, a dovršio ju je biskup Grgur Jugović. Drugi veliki požar dogodio se godine 1766. Od nekadašnje zgrade ostala je samo jedna prizemna prostorija koja je pitomcima služila kao spavaonica, učionica i blagovaonica. Na molbu tadašnjega marčanskog biskupa Bazilija Božičkovića (1759.-1785.) carica i kraljica Marija Terezija dala je pomoć za obnovu sjemeništa. Ujedno mu je dala sredstva za gradnju katedrale i rezidencije u Križevcima. On je, međutim, providonosno odlučio sva sredstva uložiti u gradnju nove zgrade sjemeništa (današnja Vranicanijeva i Ćirilometodska ulica). Gradnja sjemeništa trajala je od 1768. – 1774. godine. Kroničari onoga vremena kažu kako je to bila jedna od rijetkih kuća na Gornjem gradu pokrivena crijepom i sagrađena na dva kata. Grkokatoličko sjemenište steklo je takav ugled da su mnoge imućne građanske obitelji u nj slale svoje sinove. Treći nasljednik križevačkoga biskupa Božičkovića, nekadašnji rektor sjemeništa biskup Konstantin Stanić (1814.-1830.), proširio je godine 1828. zgradu sjemeništa na sjevernu stranu i pokraj sjemeništa dao sagraditi prvu grkokatoličku crkvu u Zagrebu posvećenu sv. Baziliju Velikom. Godine 1885. križevački biskup Ilija Hranilović dao je ovu crkvu proširiti i dograditi zvonik. Nova crkva bila je posvećena slavenskim apostolima i prosvetiteljima svetoj braći Ćirilu i Metodu. Godine 2009., za vrijeme rektora Nikole Kekića, sjemenište je obnovljeno te je zasjalo u punom sjaju na ures Gornjega grada.

Mladež Grkokatoličkoga sjemeništa aktivno se uključila u život društva za vrijeme ilirskoga preporoda. Tako su oni godine 1839. u Grkokatoličkom sjemeništu osnovali „Ilirsko društvo”, a otvorena je čitaonica s knjižnicom. Pitomci su 1862. pokrenuli i list *Vienac*. Sljedećih godina izdavali su đačke listove *Iskra*, *Jedinstvo* i *Košnica*.

Uprava sjemeništa sastojala se od ravnatelja ili rektora, podravnatelja ili vicerektora, nadstojnika nauka ili prefekta, ekonoma i duhovnika, no zbog ograničenog broja pitomaca najčešće su u upravi sjemeništa bila trojica svećenika. Po pravilu, rektor sjemeništa bio je i dušobrižnik za grkokatolike u Zagrebu i okolici, a tako je i danas. Do sada se izredalo 37 rektora.

Neki od rektora kasnije su postali i biskupi: Grgur Jugović (1707.-1709.), Teofil Pašić (1738.-1746.), Silvestar Bubanović (1787.-1794.), Konstantin Stanić (1814.-1830.), Gabriel Smičiklas (1834.-1856.), Dionizije Njaradi (1920.-1940.) i Nikola Kekić (2009.), koji uz službu križevačkoga biskupa vrši i službu rektora sjemeništa. Zanimljivo je ovdje spomenuti da su kraće vrijeme rektori sjemeništa bila i dvojica laika: prof. Tomo Čučić (1794.-1796.), kasnije i rektor akademske crkve Sv. Katarine, gdje je i pokopan, i akademik Tadija Smičiklas, dugogodišnji predsjednik Matice hrvatske i Jugoslavenske (Hrvatske) akademije znanosti i umjetnosti, koji je sjemeništem upravljao od 1877. – 1882.

Od samih početaka u Grkokatoličkom sjemeništu postojalo je malo sjemenište (za gimnazijalce) i veliko (za bogoslove). Pitomci su pohađali državnu klasičnu gimnaziju, a od druge polovice 20. stoljeća Nadbiskupsku klasičnu gimnaziju u Zagrebu na Šalati te Franjevačku klasičnu gimnaziju na Kaptolu. Godine 1969. vladika Gabrijel Bukatko ukinuo je, nažalost, malo sjemenište i kandidate dalje slao u Rim u ukrajinsko malo sjemenište. Danas se u bogosloviju primaju oni koji su završili srednju školu. Bogoslovi su pak svoje studije pohađali na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, a zadnjih godina i na Filozofsko-Teološkom isntitutu Družbe Isusove u Zagrebu. U sjemeništu bogoslovi primaju poduku u obredu.

Godine 1985., povodom 300. obljetnice smrti utemeljitelja sjemeništa vladike Pavla Zorčića i 200. obljetnice smrti graditelja današnjega sjemeništa vladike Bazilija Božičkovića, njima u čast na zgradu sjemeništa u Ćirilometodskoj ulici postavljena je spomen-ploča.

MARČANSKI BISKUPI

1. Simeon Vratanja (1611.-1630.)

Svoje episkopsko[16] posvećenje Simeon Vratanja primio je 20. listopada 1607. godine u Györu iz ruku Kozme, „arhiepiskopa[17] Korintskog”. Iz kasnije korespondencije kardinala Belarmina s vladikom Simeonom vidi se da je vladika nakon ispovijesti katoličke vjere bio „uvjetno posvećen” za episkopa i to po svojoj prilici od samog kardinala Belarmina, jer je postojala ozbiljna sumnja o valjanosti njegovog prvog posvećenja što ga je primio od korintskog metropolita Kozme. Stoga je i vladika Simeon morao rukopolagati „pod uvjetom”[18] one svećenike koje je on posvetio prije svog polaska u Rim i stupanja u Katoličku crkvu.

Za svogaboravka u Rimu vladika Simeon zamolio je Papu da manastir Marču podigne na čast arhimandrije. Papa je njegovoj molbi 21. studenog 1611. udovoljio konstitucijom. Vladika Simeon je nakon svog povratka u Marču, bez obzira na sve poteškoće, ostao vjeran rimskom Papi sve do svoje smrti.

Pretpostavlja se da je umro koncem 1632. Umro je i pokopan u Marči.

2. Maksim Predojević (1632.-1642.)

Ispovijest vjere položio je u Beču na ruke kardinala i apostolskog nuncija Ivana Krstitelja Palloto i svečano ispovijedio da se nalazi u jedinstvu sa Svetom Stolicom. Za vladiku je posvećen u Peći po patrijarhu Paisiju, koji je bio u jedinstvu sa Svetom Stolicom. Rezidirao je u Marči, a tamo je i umro i pokopan.

3. Gabriel Predojević (1642.-1644.)

Po Maksimovoj smrti monasi i vjernici jednodušno su ga izabrali za vladiku. Na osnovu toga episkopom ga je imenovao car Ferdinand III. Umro je prije nego što je bilo

[16] Episkop na hrvatski jezik prevodimo s „biskup”.
[17] Arhiepiskop ili nadbiskup.
[18] Rukopolaganje je uobičajeni istočni naziv za đakonsko, svećeničko (prezbitersko) i biskupsko ređenje. Rukopolaganje (ređenje) „ pod uvjetom” vrši se u slučajevima kad je kod prvog ređenja bila sumnjiva valjanost samog ređenja, osobito zbog neprovjerenog mandata biskupa zareditelja.

riješeno pitanje hoće li ispovijest vjere položiti u Rimu ili u Beču. Stolovao je u Marči, gdje je umro i pokopan.

4. Bazilije Predojević (1644.-1648.)

Godine 1643. on je bio sjedinjeni arhimandrit manastira u Gomirju kod Ogulina. Ferdinand III. imenovao ga je 1644. sjedinjenim marčanskim episkopom pod naslovom *svidnički*. Umro je u Marči, gdje je i pokopan. Po svojoj prilici i on je primio rukopoloženje od pećkoga patrijarha Paisija.

5. Sava Stanislavić (1648.-1661.)

Sava Stanislavić bio je đakon vladike Bazilija Predojevića. Iza njegove smrti izabran je za igumana manastira u Marči. Ferdinand III. imenovao ga je episkopom pod uvjetom da pođe u Rim, da se tamo dade rukopoložiti i da ga papa potvrdi. Ispovijest katoličke vjere položio je u Linzu. Godine 1651. zaputio se u Rim u pratnji monaha Ćirila, gdje je za vrijeme pape Inocenta X. ponovno ispovijedio katoličku vjeru prema propisima Tridentskoga koncila i prisegao vjernost rimskom prvosvećeniku. Za episkopa ga je rukopoložio pećki patrijarh koji je bio u jedinstvu sa Svetom Stolicom.

6. Gabriel Mijakić (1663.-1670.)

Car Leopold I. imenovao ga je za igumana manastira Marča, a 1663. i svidničkim vladikom. Tom je prlikom Mijakić dao ispovijest katoličke vjere u kojoj se kune: „Hoću veran i pokoran biti najpervo Bogu i Svetoj Crkvi i nje Arhijereju Svetome Otcu Papi, koga ja spoznavam i deržim poglavara i učitelja i pastira svih patrijarha i ostalih svećenika i svega pravoslavnog hristijanstva". Za biskupa je rukopoložen u Rumunjskoj. Godine 1670. bio je uhićen kao sukrivac u uroti Petra Zrinskog i Krste Frankopana te je nakon 16 godina tamnovanja godine 1686. umro.

7. Pavao Zorčić (1671.-1685.)

Pavao Zorčić rodom je iz Svetog Ivana Žabnog. Papa Klement X. izdao je 20. studenog 1671. breve kojim imenuje Pavla Zorčića apostolskim vikarom s naslovom episkopa

platejskoga. Godine 1680. kupio je za sjemenište od plemića Patačića kuću na Griču u Zagrebu. Za uzdržavanje pitomaca dobio je imanje u Pribiću. Umro je u manastiru Marči 23. siječnja 1685.

8. Marko Zorčić (1685. – 1688.)

Marko bijaše brat vladike Pavla Zorčića. Car Leopold imenovao ga je episkopom pod naslovom *svidnički*. Instalacija[19] je obavljena u Marči 24. studenog 1685. Umro je 1688. na putu iz Rima u Marču.

9. Izaija Popović (1689.-1699.)

Papa Aleksandar VIII. imenovao je 1689. Izaiju Popovića episkopom pod naslovom *platejski*. Mjesec dana iza Papina dekreta car Leopold imenovao je Izaiju episkopom pod naslovom *svidnički*. Za biskupa je rukopoložen 1690. u Beču. Umro je 1699. u Marči i tamo pokopan.

10. Gabriel Turčinović (1700. – 1707.)

Na prijedlog zagrebačkog biskupa Šeliščevića car Leopold imenovao je 21. lipnja 1700. Gabriela Turčinovića episkopom pod naslovom *svidnički*. 1701. izdan je breve kojim se Gabriel Turčinović imenuje apostolskim vikarom s biskupskim naslovom *platejski*. Za njegova biskupovanja sjemenište u Zagrebu stradalo je od požara 17. lipnja 1706. Umro je ljeti 1707. i pokopan je u Marči.

11. Grgur Jugović (1707.-1709.)

Grgur Jugović bio je iguman[20] manastira u Marči. Kandidat za vladičanstvo bio je već 1700. godine, za vrijeme imenovanja Gabriela Turčinovića. Godine 1707. biskupom s naslovom *svidnički* imenovao ga je car i kralj Josip I. Imenovan je biskupom pod naslovom *platejski*. Gdje je i od koga je posvećen ne zna se. Umro je 16. studenoga 1709.

---

[19] Instalacija je postavljanje ili uvođenje u službu nekog službenika, osobito crkvenog.

[20] Iguman je grčki naziv za predstojnika, poglavara ili starješinu nekog samostana (manastira).

Nakon smrti vladike Turčinovića nastavio je s gradnjom sjemeništa u Zagrebu te je nastojao da se mladež u zagrebačkom sjemeništu što bolje obrazuje.

12. Rafael Marković (1709.-1726.)

Rafael Marković bio je iguman manastira Marče. Rodom je iz Srijema. Godine 1710. car ga je imenovao episkopom s naslovom *svidnički*. Papa Klement XI. izdao je 2. siječnja 1712. breve kojim Rafaela Markovića postavlja apostolskim vikarom „Vlaha grčkoga katoličkoga obreda' koji borave u zagrebačkoj biskupiji”. Prvi je od marčanskih vladika godine 1717. svečano instaliran u Žumberku. Čini se da je umro 1726. u sjemeništu u Zagrebu, za koje je brinuo cijelo vrijeme svoga vladičanstva.

13. Grgur Vučinić (1727.-1733.)

24. ožujka 1727. car i kralj imenovao je Grgura Vučinića svidničkom biskupom. Instalacija je izvršena u Marči 2. prosinca 1727. Prisegu je položio pred Zagrebačkim kaptolom 5. listopada 1727., a 28. travnja 1729. papa Benedikt XIII. postavio ga je apostolskim vikarom i platejskim biskupom. Umro je u Žumberku 1733.

14. Silvestar Ivanović (1734.-1735.)

Na osnovu prijedloga četvorice monaha u manastiru Marči i na osnovu preporuke zagrebačkog biskupa Branjuga, car i kralj Karlo III. imenovao je 24. studenoga 1734. svidničkim vladikom monaha Silvestra Ivanovića, koji je dvije godine za vrijeme vladike Markovića i za cijelo vrijeme vladike Vučinića vršio službu biskupskog vikara. Najtužniiji dan za njega je bio 19. studenoga 1735., kada je u Marču provalila grupa konjanika. Provalnici su monahe vezali, bacili u tamnicu i zvjerski mučili, kako to izvješćuje očevidac. Jednoga monaha, koji je u vrijeme provale služio liturgiju, pograbili su za kosu i odvukli od oltara. Prije biskupskog imenovanja od strane Svete Stolice i prije rukopoloženja vladika je shrvan tugom umro u Zagrebu.

15. Teofil Pašić (1738.-1746.)

Marčanski monah Teofil Pašić bio je prilikom navale u Marču nadstojnikom nauka u sjemeništu u Zagrebu. Dana 19. ožujka 1738. car Karlo III. izdao je diplomu kojom Teofila Pašića imenuje svidničkim biskupom i marčanskim opatom. Papa Klement XII. 28. kolovoza 1738. izdaje breve kojim Teofila Pašića postavlja apostolskim vikarom s naslovom platejskog biskupa. Instaliran je u Plaškom godine 1740. Godine 1746. povedena je protiv njega istraga. Otpremljen je u zapadnu Ukrajinu u jedan samostan, gdje je i umro.

16. Gabriel Palković (1751.-1758.)

Gabriel Palković bio je rodom iz Karpatske Ukrajine. Bio je sjemeništarac u Zagrebu. Marija Terezija 26. travnja 1751. nalaže da se uvede u posjed svidničkog episkopata. Sveta Stolica imenovala je Palkovića apostolskim vikarom sjedinjenih istočno-grčkih obreda pod naslovom *drusipariensis* i opatom Sv. Mihaela u Marči. Ispod sjemeništa, sve do današnje Ilice, biskup Palković kupio je od grada Zagreba lijep posjed s vinogradom za uzdržavanje sjemeništa. To je imanje početkom 19. stoljeća grad prisilno otkupio za gradnju kuća. Palković je umro u Karlovcu 25. veljače 1759.

17. Bazilije Božičković (1759.-1777.)

Biskup Bazilije Božičković posljednji je u nizu marčanskih vladika i prvi je križevački grkokatolički biskup. O njemu više u sljedećem poglavlju.

KRIŽEVAČKI BISKUPI

1. Bazilije Božičković (1777.-1785.)

Božičković je rođen u Vojakovačkom Kloštru kod Križevaca. Za rane mladosti stupio je u manastir Marču. Njegov brat Porfirije bio je parohom[21] u Žumberku. Marija Terezija imenovala ga je svidničkim biskupom i 27. ožujka 1759. naložila da se instalira. Od Svete Stolice dobio je naslov *dioklecijanopolitanski*. Papa Klement XIII. dao mu je nakon posvete opsežne „facultates"[22] u 22 točke. Kako je sjemenište ponovno stradalo od požara, on je iz temelja sagradio veliku novu zgradu na dva kata. Gradnja je trajala od 1768. – 1774. godine.

Za vrijeme Božičkovića namjesto Marčanske biskupije osnovana je 17. lipnja 1777. nova – Križevačka biskupija. Prvim njenim biskupom bio je sam Božičković. Umro je 1785. Poslije vladike Pavla Zorčića, Bazilije Božičković je najzaslužniji sjedinjeni vladika. Posmrtni ostaci vladike Božičkovića preneseni su 1985. iz kapele u Grnjem Tkalcu u grkokatoličku katedralu u Križevcima.

2. Jozafat Bastašić (1787.-1793.)

Jozafat Bastašić rođen je u župi Pećno u Žumberku. U Zagrebu je svršio srednju školu, a u Rimu visoke filozofske i teološke nauke. Mnogo je radio oko toga da se biskupiji za rezidenciju dade napušteni križevački franjevački samostan s crkvom kao katedralom. Godine 1791. udovoljeno je njegovoj molbi. Upravo kad je počeo restaurirati stari franjevački samostan i adaptirati ga za rezidenciju, umro je 28. kolovoza 1793.

3. Silvestar Bubanović (1794.-1810.)

Rodio se u u župi Grabar u Žumberku. Nakon završetka visokih nauka u Rimu postavljen je upraviteljem sjemeništa u Zagrebu, zatim župnikom u Novom Sadu i osječkim biskupskim vikarom. 1. lipnja 1794. imenovan je križevačkim biskupom. Godine 1801. prenio je sijelo[23] biskupije sa Gornjega Tkalca u Križevce u sadašnju rezidenciju. Nastavio je s restauracijom rezidencije i katedrale.

---

[21] Paroh je grčko-latinski naziv za župnika.
[22] Facultates je latinska riječ koja označava razne ovlasti pojedinih službenika.
[23] Sijelo je stara hrvatska riječ za sjedište (središte) nekog biskupa ili župnika.

Iza njegove smrti, za vrijeme duge sedisvakancije od četiri godine, pao je prijedlog da se Križevačka biskupija ukine i da se spoji s Mukačevskom biskupijom.

4. Konstantin Stanić (1814.-1830.)

Rođen je u Mrzlom Polju. Visoke je nauke završio u Rimu, gdje je promoviran na čast doktora. 1814. imenovan je biskupom. Umro 1830.

5. Gabriel Smičiklas (1834.-1856.)

Rođen je u Sošicama 1783. Za svećenika je rukopoložen 1808., a 1834., nakon četiri godine sedisvakancije[24], imenovan je križevačkim vladikom. Umro je 14. ožujka 1856.

Iza smrti o njegovim zaslugama zapisano je ovo: „Njegova najveća skerb biaše, da biskupiju svoju podigne na onu sjajnost i uglednost, koju u katoličkom svijetu zaslužuje. Biskupski grad u Križevcu bijaše sasvim zapušten. Iz razvalinah podigne pokojnik velelepnu zgradu, koja krasi cijeli predel. Stolna crkva bude također ponovljena. Neumornim njegovim nastojanjem i neprestanim trudom utemeljen je godine 1846. Stolni kaptol, sastojeći se iz 4 člana. Dve su kuće kanoničke iznova građene, a dve kupljene, pa za stanovanje gg. kanonikah priugotovljene. U vrieme njegovog biskubstva podgnuto je 6 novih župa: 3 u Dalmaciji, jedna u križevačkoj regimenti, jedna u Slavoniji i jedna u Sriemu... Za zavod udovah i sirotah svetjenikah svoje dioeze ustanovio je glavnicu od 6.000 forinti srebrnih".

6. Đuro Smičiklas (1857.-1881.)

Rođen je 1815., a godine 1841. rukopoložen je za prezbitera. Križevačkim biskupom imenovan je 4. rujna 1857., a 1858. posvećen je u Beču.

7. Ilija Hranilović (1883.-1889.)

Rođen je u Sošicama 3. listopada 1850. Rukopoložen je za svećenika 1874., a križevačkim biskupom imenovan je 1883. Za njegova biskupovanja sagrađena je župna crkva u Zagrebu i posvećena slavenskim apostolima sv. Ćirilu i Metodu.

[24] Sedisvakancija označava mjesto upražnjeno smrću ili premještajem jednog biskupa; naziv za razdoblje upravljanja biskupijom od smrti nekog biskupa do postavljanja novoga.

8. Julije Drohobecki (1891.-1920.)

Križevačkim biskupom imenovan je 19. listopada 1891., a ustoličen je 28. kolovoza 1892. Povodom 10. godišnjice njegova biskupovanja Stolni kaptol izdao je 1902. okružnicu u kojoj se kaže da je vladika Julije podigao velebnu katedralu u Križevcima. Osim toga podigao je i sirotište „Julianeum". Osnovao je župe u Prgomelju i Đurđevu, oživio župu u Dišniku i organizirao duhovnu pastvu[25] za doseljenike u Bosni i Slavoniji. Obnovio je biskupsku kuriju u Pribiću i sagradio velebnu crkvicu u spomen 300. godišnjice sjedinjenja. Umro je u Pribiću 11. veljače 1934. Pokopan je u katedrali u Križevcima.

9. Dionizije Njaradi (1920.-1940.)

Rođen je 10. listopada 1874. u Ruskom Krsturu. Prvi razred gimnazije završio je u Vinkovcima, a ostale razrede s ispitom zrelosti u gornjogradskoj gimnaziji u Zagrebu, kao pitomac Grkokatoličkoga sjemeništa. Vladika Julije rukopoložio ga je 1. siječnja 1889. za svećenika. Odmah je imenovan nadstojnikom nauka u sjemeništu. Kao rektor sjemeništa obavljao je od 1908. do 1914. službu katehete u srednjim školama u Zagrebu. Izdao je molitvenik *Gospodu pomolimsja* i katekizme za rusinsku i hrvatsku mladež u pučkim školama. Osim toga izdao je životopise sv. Josafata i sv. Ćirila i Metoda. Godine 1914. Sveta ga je Stolica imenovala apostolskim administratorom. 14. lipnja 1914. preuzeo je upravu „in spiritualibus", dok mu je uprava „in temporalibus" predana 4. kolovoza 1914. Biskupsko rukopoloženje primio je u Rimu godine 1915. Bulom od 22. travnja 1920. Sveta Stolica imenuje ga križevačkim biskupom. Budući da se bula izgubila, rimska Konzistorijalna kongregacija je 18. listopada 1920. izdala dekret po kojem može odmah zaposjesti biskupiju. Sveta Stolica imenovala ga je i apostolskim administratorom Prjaševske biskupije u Slovačkoj Tu je djelovao od 1922. – 1927. Mnogo je učinio za duhovni napredak Križevačke eparhije. Prvi je uveo duhovne vježbe za svećenstvo, brinuo je za misije u župama, u eparhiju doveo časne sestre bazilijanke i službenice. Osnovao je nekoliko župa u Bosni, brinuo je o vjerskom životu u Makedoniji koja je 1924. pripojena Križevačkoj eparhiji. U njegovo je doba obnovljena Provincija otaca bazilijanaca. Umro je u noći između 3. i 4. travnja 1940. za vrijeme kanonske vizitacije u Mrzlom Polju. Pokopan je u župnoj crkvi u Ruskom Krsturu.

[25] Duhovna pastva ili dušobrižništvo, pastoralna (pastirska) briga biskupa i svećenika za vjernički narod.

10. Janko Šimrak (1942.-1946.)

Rođen je 29. svibnja 1883. u Šimrakima u Žumberku. Nakon završene srednje škole u Zagrebu studirao je dvije godine na bogoslovskom fakultetu u Zagrebu. Od 1905. – 1908. studirao je bogoslovne nauke u Insbrucku u isusovačkom kolegiju. Tu je 29. svibnja 1910. stekao diplomu doktora bogoslovlja. Vladika Julije podijelio mu je 16. kolovoza 1908. niže redove i pođđakonat. Na blagdan Preobraženja iste godine rukopoložen je za đakona, a 10. nedjelje po Duhovima 1908. vladika Julije rukopoložio ga je za svećenika. 12. listopada 1908. postavljen je duhovnikom u eparhijskom sjemeništu, a 11. veljače 1913. imenovan je zamjenikom upravitelja župe Sv. Ćirila i Metoda u Zagrebu. 10. kolovoza 1925. postavljen je za redovitog profesora na katedri istočnog bogoslovlja na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Dekretom Svete Kongregacije za Istočnu crkvu od 14. listopada 1941. postavljen je apostolskim administratorom Križevačke eparhije. Upravu biskupije preuzeo je 22. prosinca 1941. Sveti otac Pio XII. izdao je 9. svibnja 1942. bulu kojom ga imenuje križevačkim biskupom. Rukopolaganje za episkopa u katedralnoj crkvi u Križevcima izvršili su 16. kolovoza 1942. dr. Ivan Bučko, pomoćni biskup lavovski, zagrebački nadbiskup dr. Alojzije Stepinac i pomoćni zagrebački biskup dr. Franjo Salis-Seewis. Umro je u Križevcima 9. kolovoza 1946.

Iako službu biskupovanja proveo u kritično vrijeme, ostavio je neizbrisiv spomenik svoga rada i djelovanja kroz te četiri godine. Njemu treba zahvaliti što je stolna crkva u Križevcima zasjala u punini svoje ljepote. Nadalje, dao je izvršiti opsežne radove na rezidenciji i njenim gospodarskim zgradama, a u Zagrebu je podigao dvorišno krilo sjemeništa. Napisao je veći broj znanstvenih radnji i studija i objelodanio mnoge dokumente iz raznih arhiva o Marčanskoj i Križevačkoj eparhiji i njenoj povijesti.

Šimrak je bio prvi križevački vladika koji je biskupsko rukopoloženje primio u vlastitoj stolnoj crkvi.

11. Gabriel Bukatko (1952.-1981.)

Rođen je 27. siječnja 1913. u Donjim Andrijevcima. Gimnaziju je pohađao u Visokom, a filozofske i teološke nauke u Rimu. Za svećenika je zaređen 2. travnja 1939. Za biskupa je posvećen 27. travnja 1952., a u srpnju 1960. postaje ordinarij Križevačke eparhije. Godinu dana kasnije (1961.) papa Ivan XXIII. imenovao ga je pomoćnim beogradskim

nadbiskupom, ali je i dalje ostao upraviteljem Križevačke eparhije. U ožujku 1964. postaje beogradskim nadbiskupom. Umirovljen je u veljači 1980. Umro je 19. listopada 1981.

12. Slavomir Miklovš (1983.-2009.)

Rodio se 16. svibnja 1934. u Đurđevu. Kršten je i miropomazan[26] u tamošnjoj župnoj crkvi Rođenja presvete Bogorodice. Po nacionalnosti je Rusin. Upisuje se na Katolički bogoslovni fakultet, a za svećenika je zaređen 1964. Obnašao je više službi: bio je duhovnik u sjemeništu, ravnatelj računskog ureda Križevačke eparhije, kancelar, eparhijski ekonom. Za biskupa je posvećen 25. ožujka 1983.

Za vrijeme njegova upravljanja Križevačkom eparhijom osnovana je župa u Slavonskom Brodu te pastoralni centri za grkokatolike u Samoboru i Jastrebarskom. Polaganjem njegovih ruku za svećenike Križevačke eparhije zaređeno je 25 svećenika te 35 svećenika za Prešovsku eparhiju u Slovačkoj. Umro je 21. srpnja 2011. u Novom Sadu.

13. Nikola Kekić (2009.)

Rođen je 18. siječnja 1943. u selu Stari Grad u Žumberku. Po nacionalnosti je Hrvat. Po završetku studija u Rimu križevački vladika Gabrijel Bukatko rukopoložio ga je za svećenika 1. studenoga 1970. U prosincu 1984. dobio je dekret za upravitelja zagrebačke župe Sv. Ćirila i Metoda, čiji je upravitelj i danas.

Od 1988. vrši službu dekana Katedralnog dekanata Križevačke eparhije. Godinama vrši i službu arhivara Križevačke eparhije. Od 1999. urednik je *Žumberačkoga krijesa*, edicije za Hrvate Žumberčane diljem Hrvatske i inozemstva, gdje je objavio brojne članke iz povijesti Križevačke eparhije i Žumberka. Od rujna 1998. godine na Radio Mariji vodi emisiju *Iz baštine grkokatolika,* a organizator je svih radio i TV prijenosa liturgija iz grkokatoličkih crkva.

Papa Benedikt XVI. imenovao ga je 25. svibnja 2009. križevačkim biskupom.

[26] Miropomazanje je istočni naziv za sakrament svete krizme (potvrde).

GRKOKATOLIČKA KRIŽEVAČKA BISKUPIJA

Današnja grkokatolička Križevačka biskupija (eparhija) osnovana je 17. lipnja 1777. kao sljednica prve grkokatoličke Marčanske biskupije u Hrvatskoj (21. studenoga 1611. – 17. lipnja 1777.). Danas je administrativno sjedište biskupije u Zagrebu, Kaptol 20. Grkokatolička katedrala Prevete Trojice nalazi se u Križevcima, a konkatedrala Sv. Ćirila i Metoda nalazi se u Zagrebu. Nebeski zaštitnici Križevačke biskupije su Sveta Tri Svetitelja (Sveta Tri Hijerarha). To su crkveni oci sv. Bazilije Veliki, sv. Grgur Bogoslov (Nazijanski) i sv. Ivan Zlatousti. Njihov zajednički blagdan slavi se 30. siječnja.

Križevačka biskupija administrativno je podijeljena na vikarijate, dekanate i župe, odnosno pastoralne centre.

VIKARIJATI KRIŽEVAČKE BISKUPIJE

1. Žumberački vikarijat

Žumberački vikarijat osnovao je 15. travnja 1978. godine križevački biskup Gabriel Bukatko i za prvoga vikara imenovao tadašnjega rektora i zagrebačkoga župnika Ivana Krstitelja Pavkovića, koji je svoju dužnost obavljao do ustoličenja vladike križevačkoga Slavomira Miklovša. Za vrijeme njegove biskupske službe kroz 26 godina mjesto žumberačkog vikara ostalo je nepopunjeno. Križevački biskup Nikola Kekić obnovio je 2009. godine Žumberački vikarijat i njegovim vikarom imenovao protojereja Milana Vranešića.

Katedralni dekanat

DIŠNIK

Župu je 1842. osnovao križevački biskup Gabrijel Smičiklas. Nalazi se nedaleko Garešnice.

Jastrebarsko

U Jastrebarsko su posljednjih desetljeća doselile brojne grkokatoličke obitelji iz Žumberka. Dekretom križevačkoga biskupa Slavomira Miklovša 2007. u Jastrebarskom je

osnovan grkokatolički Pastoralni centar Preobraženja Gospodnjega, koji okuplja sve grkokatolike u Jastrebarskom i okolici sa svim pravima i ovlastima župe. Godine 2011. počela se graditi župna crkva za grkokatolike.

Karlovac

Početak ove župe seže u 1972. godinu, kad je u Karlovcu osnovan Duhovni centar za grkokatolike u Karlovcu i okolici. I prije toga u Karlovac je jednom mjesečno dolazio župnik iz Kašta i u rimokatoličkoj crkvi Triju kralja na Baniji služio liturgiju. Kao župna crkva služi rimokatolička kapela Ranjenog Isusa na Dubovcu. Župa broji oko 500 vjernik.

Križevci

Župa je osnovana 1803. Župom su redovito upravljali kanonici kustosi[27]. Ovoj katedralnoj župi pripadaju vjernici koji žive u Vrbovcu, Križevcima, Bjelovaru i Virovitici.

Prgomelje

Župa je osnovana 1897.,kada je sagrađena i župna crkva.

Pribić

Župa je osnovana 1942. godine, a crkvu je dao sagraditi križevački biskup Julije Drohobecki u neobizantskom stilu povodom 300. obljetnice Marčanske biskupije. Pročelje crkve resi mozaik Navještenja Marijina.

Samobor

U ovaj grad u drugoj polovici 20. stoljeća doselile su brojne žumberačke grkokatoličke obitelji. Za njih se povremeno služila liturgija u rimokatoličkim crkvama. Dolaskom Mile Vranešića za stojdraškog župnika 1992. godine pastoralni rad u Samoboru je oživio. Zahvaljujući fundaciji križevačkoga svećenika akademskog slikara Zlatka godine 2002. kupljena je obiteljska kuća. Jedna je prostorija u kući uređena za za privremenu kapelicu. 2003., prije početka liturgije u temelje buduće crkve ugrađen je kamen iz svetišta sv. Ilije na Svetoj Geri i kamen s brda Karmel u Svetoj zemlji te mramorna ploča s natpisom koju je za svoga boravka na Trsatu blagoslovio papa Ivan Pavao II. Ikonostas, koji je crkvi poklonio vladika Slavomir Miklovš, djelo je akademskog slikara, svećenika Zlatka Latkovića. Crkva je

[27] Kanonik kustos znači isto što i kanonik čuvar; član biskupijskog kaptola s dužnošću kustosa ili čuvara materijalnih dobara katedrale ili kaptola.

blagoslovljena 9. listopada 2004., a 2006. godine osnovan je Duhovni centar u Samoboru. U sklopu župe djeluje i Kulturno-umjetničko društvo „Marko Vukasović" i Udruga Žumberčana domovinskog rata te Bratstvo „Knez Radul Daja Vuković" koje okuplja mlade grkokatolike s područja Samobora.

Zagreb

Grkokatolička župa u Zagrebu kao zasebna pravna osoba postoji od 1885. Iste je godine sagrađena i postojeća župna crkva Sv. Ćirila i Metoda, koja se nalazi tik uz Grkokatoličko sjemenište. Početak zagrebačke župe nazire se već potkraj 17. st., točnije 1681. godine. Te je naime godine marčanski biskup Pavao Zorčić na Gornjem gradu osnovao svoje Grkokatoličko sjemenište. U sjemeništu je od samih početaka bila kućna kapela koja je služila pitomcima i vjernicima grkokatolicima koji su kroz sljedeća stoljeća dolazili u grad zbog određenih poslova ili se u njemu stalno nastanili. Rektori sjemeništa od samih početaka pa do danas ujedno su bili i dušobrižnici svih grkokatolika u Zagrebu i njegovoj okolici te su za te vjernike vršili i uobičajena liturgijska bogosluženja u sjemenišnoj kapeli. Najstarije matične knjige zagrebačke župe potječu iz 1812. godine.

Budući da se je broj grkokatoličkih vjernika u Zagrebu stalno povećavao, nametala se i potreba za gradnjom posebne crkve, jer je sjemenišna kapela Sv. Bazilija postala premalena za vjernike i neprikladna za vršenje javnoga bogoslužja. Prvu crkvu za grkokatolike u Zagrebu i okolici sagradio je godine 1928. križevački biskup Konstantin Stanić. Godine 1885. križevački biskup Ilija Hranilović dao je po nacrtu arhitekta Hermana Bolléa ovu crkvu produljiti i sagraditi zvonik, a crkvu posvetio sv. Ćirilu i Metodu. Na pročelju crkve ističu se mozaici sv. Ćirila i Metoda te sv. Petra i Pavla. Ikone na ikonostasu oslikao je poznati ikonopisac Bučevski. Kasnije su na zidove crkvene lađe stavljene tri velike slike akademskoga slikara Ivana Tišova (slike Rođenja Kristova, Uskrsnuća i Posljednjeg suda).

Župnu crkvu Sv. Ćirila i Metoda papa je godine 1935. proglasio konkatedralnom crkvom i otada nekadašnja Gospodska ulica nosi naziv Ćirilometodska. Crkva je u cijelosti obnovljena za vrijeme župnikovanja Nikole Nine Kekića, sadašnjega križevačkoga biskupa. U ovoj župi od 1931. godine djeluje Ćirilo-Metodov kor, danas u muškom i mješovitom sastavu.

Zagreb – Stenjevec

Vjernici ove župe sve do 31. kolovoza 1968. pripadali su staroj grkokatoličkoj zagrebačkoj župi Sv. Ćirila i Metoda. Pripadaju joj grkokatolici zapadnoga dijela Zagreba.

Župa nema crkvu, nego kapelicu posvećenu Kristu Kralju u prizemlju župne kuće. Vjernika ima oko 400.

ŽUMBERAČKI DEKANAT

Drage

Područje na kojem se nalazi župa Drage krajnji je zapadni dio Žumberka koji je sve do 1952. godine bio u sastavu Hrvatske. Danas sva sela draške župe pripadaju Republici Sloveniji. Prema tabelarnom pregledu Križevačke biskupije iz 1814., za biskupa Konstantina Stanića može se uočiti kako je područje župe Drage 1785. godine izdvojeno iz matične župe Radatovići. Župa je dobila ime po obližnjem selu Drage. Sadašnja župna crkva Rođenja presvete Bogorodice sagrađena je za župnikovanja Milka Goleša. Župljani svoju crkvu zovu „Svetica" te je pod tim imenom poznata u cijelom Žumberku. Župna kuća nalazi se u selu Drage. Osim stana za svećenika i njegovu obitelj, u njoj se dugi niz godina nalazila i pučka škola za djecu iz sela Drage i Popovići. Učitelj je bio sam župnik, a kasnije su učenike poučavale njegove kćeri. Danas se u župnoj kući nalazi kapelica posvećena prvom hrvatskom kanoniziranom svecu Nikoli Taveliću.

Grabar

Sela današnje župe Grabar naselili su Uskoci 1530. godine. Resan Šišmanović dobio je poveljom cara Ferdinanda od 6. lipnja 1535. tri komada zemlje u Grabru. Kasnije su se Šišmanovići prozvali Gvozdanovići i 1586. dobili plemstvo zbog zasluga vojvode Resana.

Župa je osnovana 1810. godine. Prije toga vjernici su pripadali župi Pećno. Draga Čeići, u kojoj je do II. svjetskog rata bio župni dvor, bila je vlasništvo generala Vida Gvozdanovića, viteza reda carice Marije Terezije. Nakon umirovljenja, koncem 18. stoljeća vratio se Vid pl. Gvozdanović u svoj rodni kraj te je u dragi Čeići sagradio lijepu kuću od kamena, gdje je boravio sve do svoje smrti 14. kolovoza 1802. Godine 1804. kupljena je ova kuća zajedno sa zemljištem za 4.000 forinti i darovana Križevačkoj eparhiji uz obavezu da se ovdje osnuje posebna grkokatolička župa. Župna crkva Rođenja sv. Ivana Krstitelja sagrađena je 1912.

Kašt

Župa je osnovana 1776., a župna crkva Sv. Antuna Pustinjaka sagrađena je 1828. Proteže se na 12 sela i zaselaka.

Matična župna crkva Sv. Antuna Pustinjaka nalazi se u selu Kašt. Župa ima još i tri filijalne kapele[28]: u Badovincima Sv. Nikole biskupa (jedna je od najstarijih crkvi u Žumberku), u Dančulovićima i u Brašljevici. *Status animarum*[29] postoji od 1897., a uveo ga je Ilija Hranilović.

Metlika

U ovaj mali slovenski gradić krajem 19. st. naselilo se nekoliko grkokatoličkih obitelji iz zapadnog Žumberka. Za njih je kaštanski župnik Ilija Hranilović godine 1903. sagradio filijalnu crkvu na čast sv. Ćirila i Metoda, koja danas služi kao župna crkva. Župa sa sjedištem u Metlici osnovana je 1958. za sve grkokatolike u Sloveniji, osim pripadnika župe u Dragama.

Mrzlo Polje

Župa se nazire već 1641. godine, a prvi se put spominje 1700. Župna crkva Sv. Petra i Pavla sagrađena je 1666., a kasnije je dograđivana. Župa Mrzlo Polje jedna je od najstarijih župa u Žumberku. Obuhvaća 16 sela i zaselaka.

Filijalne kapele nalaze se u Tomaševcima, Sv. Petke (Petronile) na Budinjaku (zajednička za grkokatolike i rimokatolike) i Sv. Nikole na Osunju.

Pećno

Župa se spominje 1764. i jedna je od prve četiri župe u Žumberku. Najstarije matice potječu iz 1796. Crkva Uznesenja presvete Bogorodice sagrađena je 1824. Župu sačinjavaju sljedeća 12 sela i zaselaka. Uz župnu crkvu postoji i kapela Sv. Ilije proroka u Drašćem Vrhu. U početku je pećanski župnik stanovao u Pribiću. Tako još 1750. u Pribiću nalazimo pećanskog župnika koji je bio dušobrižnik gotovo čitavoga Žumberka.

Radatovići

Župa se spominje 1623. Crkva je sagrađena 1870. Radatovići ili Sveta Nedjelja najveća je i možda najstarija župa u Žumberku. Župna crkva posvećena je Uskrsnuću Kristovom nalazi se

[28] Filijalna kapela je područna ili filijalna crkva unutar jedne župe, različita od župne crkve.
[29] *Status animarum* (Stanje duša) zasebna je knjiga u župnim uredima u koju su upisane katoličke obitelji; registar ili kartoteka o brojčanom stanju obitelji i njezinih članova na području jedne župe.

u Radatovićima. Proštenje se slavi na Tominu nedjelju (prva nedjelja po Uskrsu). Filijalne kapele: Sv. Ivana Krstitelja u Liješću, Uznesenja na nebo presvete Bogorodice u Dragoševcima (narod ju zove „Divica Marija”) i Sv. Mihaela arkanđela u Šiljcima.

Sošice

Župa se spominje 1746. godine, a župna crkva Sv. Petra i Pavla u Sošicama sagrađena je između 1750. i 1775. Kapele: Sv. Antuna Pustinjaka u Sošicama, Sv. Ilije proroka u Jezernicama, Sv. Ivana Krstitelja u Visočama, Uznesenja presvete Bogorodice u Sopotima, Sv. Ćirila i Metoda u Starom Gradu i Krista Čovjekoljupca u samostanu sestara bazilijanki.

Stojdraga

Stojdraga je najistočnija grkokatolička župa u Žumberku. Župa je osnovana oko 1775. godine. Župu Sv. Jurja mučenika sačinjavaju tri naselja: matično selo Stojdraga, Kravljak i Selce. Ne zna se točno kad je sagrađena prva crkva. Župna crkva Sv. Jurja i župni dvor na današnjoj lokaciji sagrađeni su u prvoj polovici 19. stoljeća. Uz župni dvor nalazi se i Žumberački uskočki muzej, osnovan prije nekoliko godina.

DALMATINSKI VIKARIJAT

Godine 1831. tri pravoslavna svećenika Šibenske eparhije: Petar Krička, župnik u Kričkama kod Drniša, Marko Busović - Krička, župnik u Baljkama i Pahomije Krička, župnik u Vrlici, sa svojim vjernicima odlučili su ući u zajedništvo s Katoličkom crkvom u sastavu Križevačke biskupije. Zbog toga koraka pravoslavci su 1834. godine ubili župnika Petra Kričku. Godine 1836. za ove tri župe križevački biskup Gabriel Smičiklas osnovao je Dalmatinski vikarijat sa sjedištem u Kričkama. U sastavu ovoga Vikarijata bila je i vojna grkokatolička kapelanija sa sjedištem u Zadru. Crkva u Kričkama sagrađena je 1832. i posvećena Pokrovu (zaštiti) presvete Bogorodice, a crkva u Baljkama, sagrađena iste godine, posvećena je Preobraženju Gospodnjem, dok je crkva u Vrlici sagrađena 1845. i posvećena Presvetoj Trojici.

Spomenimo da se u Kričkama rodio svećenik Jovan Hranilović, poznati hrvatski i žumberački pjesnik, a kričanski župnik Vladislav Laboš zaslužan je za školovanje velikoga

hrvatskog kipara Ivana Meštrovića. Zadnji grkokatolički svećenik i dalmatinski vikar bio je popularni Janko Heraković, koji je zbog prijetnje smrću od strane četnika krajem 1942. morao napustiti taj kraj.

Četnici su tijekom II. svjetskog rata zapalili i srušili crkve u Kričkama i Baljkama. U novije vrijeme pristupilo se čišćenju ruševina oko crkve i u samoj crkvi. Nakon gotovo 70 godina, u subotu 1. listopada 2011., križevački biskup Nikola Kekić opet je mogao služiti arhijerejsku svetu liturgiju.

Zadnjih godina za grkokatolike u Dalmatinskom vikarijatu zadužen je svećenik Milan Stipić, župnik u Radatovićima u Žumberku. Dužnost dalmatinskog vikara vrši žumberački vikar protojerej Milan Vranešić.

SLAVONSKO-SRIJEMSKI VIKARIJAT

Osnovao ga je križevački biskup Gabrijel Bukatko 1978. godine pod imenom Bosansko-slavonski vikarijat. Bosanski dio ovoga vikarijata dekretom križevačkoga biskupa Slavomira Miklovša dobio je status Grkokatoličkoga vikarijata Križevačke eparhije u Bosni i Hercegovini. Križevački biskup Nikola Kekić osnovao je 2009. godine Slavonsko-srijemski vikarijat. Slavonsko-srijemski vikarijat obuhvaća Slavonski dekanat sa župama Gornji Andrijevci, Kaniža, Lipovljani, Osijek, Sibinj, Slavonski Brod i Šumeće te Srijemski dekanat sa župama Berak, Donji Andrijevci, Mikluševci, Petrovci, Piškorevci, Rajevo Selo, Vinkovci i Vukovar.

Slavonski dekanat

Gornji Andrijevci

Župa je osnovana 1908. godine, a župna crkva Uznesenja presvete Bogorodice sagrađena je 1953. godine. Župljana Ukrajinaca ima oko 250. Filijalna kapela Krista Čovjekoljupca sagrađena 1932. i nalazi se u Magić Maloj.

Kaniža

Župa je osnovana 1908., a sadašnja župna crkva Rođenja presvete Bogorodice sagrađena je 1936. Vjernici ove župe doselili su početkom 20. stoljeća iz Galicije (zapadne Ukrajine).

Lipovljani

Župa je osnovana 1909., a župna crkva Bezgrešnog začeća sagrađena je 1924.

Pred kraj 19. stoljeća u Lipovljane i okolna mjesta doseljavaju prve obitelji grkokatoličkih Ukrajinaca iz Galicije (zapadna Ukrajina). U grkokatoličkoj crkvi u Lipovljanima nalazi se vrijedan ikonostas, kojem je arhitektonski dio izradio prof. Stjepan Podhorski.

Osijek

Župa je osnovana 1939. Bogoslužja se služe u kapeli Krista Kralja u samostanu sestara bazilijanki. Vjernika ima stotinjak, a po narodnosti su Rusini, Ukrajinci i Hrvati.

Sibinj

Župa je osnovana 1908. U župu Sibinj spada veći broj naselja u kojima žive grkokatolici Ukrajinci koji su u ove krajeve doselili koncem 19. i početkom 20. st. iz Galicije. U župnoj kući nalazi se kapela Sv. Jozafata, posvećena 1929. godine. U Bukovlju se nalazi filijalna kapela Pokrova (zaštite) presvete Bogorodice. U filijali Magić Mala godine 1932. podignuta je kapela Krista Čovjekoljupca.

Slavonski Brod

Župa je osnovana 1986. godine. Broji oko 500 vjernika, većinom Ukrajinaca koji se izjašnjavju Hrvatima. Župna crkva, sagrađena 1985., a posvećena je Uzvišenju svetoga Križa. U filijali Bukovlju nalazi se kapela Pokrova presvete Bogorodice iz 1910. godine.

Šumeće

Župa je osnovana 1986. godine. Vjernika ima oko 250, a po nacionalnosti su Ukrajinci. U Šumeću je od 1911. postojala filijalna kapela sv. Ćirila i Metoda. Sadašnja župna crkva Uznesenja na nebo presvete Bogorodice sagrađena je 1964.

Srijemski dekanat

Berak

Samostalno dušobrižništvo sa sjedištem u Berku, nedaleko Vukovara, osnovano je 4. listopada 1954. godine za grkokatolike Žumberčane, koje je 1942. godine križevački biskup

Janko Šimrak naselio na imanju Križevačke eparhije u Berkasovu pokraj Šida. Oni su 1946. i 1947. bili prisiljeni napustiti to mjesto i naseliti se u kuće protjeranih njemačkih obitelji. Od 1948. jednom mjesečno liturgiju im je služio grkokatolički župnik iz susjednih Mikluševaca, a za veće blagdane dolazio im je kanonik Janko Heraković iz Križevaca.

Godine 1954. za prvoga župnika dolazi Aleksandar Biljak. Danas župa broji svega sedamdesetak vjernika. Pod župu Berak spadaju i grkokatolici u Iloku, koji su 1945. iz Žumberka kolonizirali u taj lijepi srijemski gradić.

Donji Andrijevci

Župa je osnovana krajem 19. stoljeća. Broji svega desetak vjernika, po narodnosti Rusina. Kapela u župnoj kući služi kao župna crkva. Posvećena je Glavosijeku sv. Ivana Krstitelja.

MIKLUŠEVCI

Ova je župa osnovana 1859. godine kao dušobrižništvo (pastoralna skrb ili briga, a može značiti i naziv za pastoralni centar u fazi osnivanja samostalne župe), a kanonski je utemeljena 1930. Župna crkva sagrađena je 1907. i posvećena je Rođenju presvete Bogorodice. Teško je oštećena u Domovinskom ratu. Župa danas broji oko 360 vjernika, uglavnom Rusina.

Petrovci

Župa je osnovana 1836. Župna crkva Pokrova presvete Bogorodice sagrađena je 1896. godine. Broj vjernika je 743. Većinu čine Rusini, a manjinu Ukrajinci.

Piškorevci

Župa je osnovana 1907., a župna crkva Sv. velemučenika Dimitrija sagrađena je 1907. Vjernika ima 80, a većina su Rusini.

RAJEVO SELO

Župa je osnovana 1911. Župna crkva Sv. Jozafata sagrađena je 1911. Župu čine vjernici Rusini, njih 80.

Vinkovci

Župa je osnovana 1958. za grkokatolike u samom gradu Vinkovcima te za one u okolnim selima. Ovaj župni centar nastao je kao nužna posljedica gravitiranja sela prema gradu. Većinom su to doseljenici iz Piškorevaca i Petrovaca, a pripojen je i jedan dio teritorija

župe Rajevo Selo. Kao župna crkva služi kapela Uzvišenja Križa Gospodnjega u župnoj kući. Župa danas broji svega dvadesetak vjernika, po nacionalnosti većinom Rusina.

VUKOVAR

Ova župa osnovana je 1962. Vjernici, njih 759, su Rusini i Ukrajinci. Prvi župnik bio je Dmitar Stefanjuk. Župna crkva posvećena Kristu Kralju sagrađena je 1972. Stradala je u velikoj poplavi, pa je na drugom mjestu sagrađena nova. Ova je pak jako oštećena u Domovnskom ratu. Obnovljena je 2006. godine, a godine 2009. postavljen je novi ikonostas.

GRKOKATOLIČKI VIKARIJAT KRIŽEVAČKE EPARHIJE U BOSNI I HERCEGOVINI

Godine 2005. križevački biskup Slavomir Miklovš obnovio je nekoć postojeći Bosanski vikarijat pod nazivom Grkokatolički vikarijat Križevačke eparhije u Bosni i Hercegovini. Križevački vladika Nikola Kekić potvrdio je ovaj vikarijat i njegovim vikarom imenovao Mihala Stahneka.

U ovaj vikarijat spadaju župe Banja Luka, Cerovljani, Derventa, Devetina, Kamenica, Kozarac, Lepenica, Lišnja, Prnjavor i Stara Dubrava.

BANJA LUKA

Grkokatolička župa banjalučka osnovana je još 1910. sa sjedištem u Kozarcu. Od 1. siječnja 1917. to je sjedište preneseno u Banja Luku. Vjernici ove župe potječu iz zapadne Ukrajine, a u Banja Luku i obližnja sela početkom 1900. godine doselili su kao radnici u pilani, ugljenokopu i drugim poduzećima. Župna crkva je 1944. uslijed zračnog napada potpuno razrušena. U tijeku je završetak gradnje nove župne crkve.

U Jablanu je 1939. sagrađena crkvica Sv. Nikole, koja je dovršena tek poslije II. svjetskog rata.

Cerovljani

Župa je osnovana 1917. Župna crkva Sv. Jozafata sagrađena je 1917.

Kamenica

Župa je osnovana 1933., a ugasla 1945. Crkva je posvećena Rođenju presvete Bogorodice, a sagrađena je 1922. godine. Redovnici studiti su u Kamenici boravili od 1903. – 1924., a 1927. neko su vrijeme u bivšem studitskom manastiru boravile i časne sestre bazilijanke. Studiti su 1906. sagradili u Kamenici veliki jednokatni samostan sa stilskom drvenom crkvom. Poslije I. svjetskog rata drvena je crkva izgorjela. Godine 1922. bila je sagrađena druga crkva i posvećena Rođenju presvete Bogorodice. Čitav teritorij bivše parohije[30] u Kamenici pripada danas banjalučkoj župi.

Kozarac

Iako se župna crkva i stan nalaze u zaseoku Trnjani, 4 km od Kozarca, ova je župa općenito poznata pod imenom Kozarac. Župa u Kozarcu osnovana je 1910. godine, a u početku to je bila banjalučka parohija sa sjedištem u Kozarcu. Ukrajinci su ovaj kraj ispod Kozare naselili u razdoblju od 1890. do 1912. Doselili su iz zapadne Ukrajine. Župna crkva Presvete Euharistije sagrađena je 1940. U selu Marički nalazi se filijalna kapela Pokrova presvete Bogorodice.

Stara Dubrava

Godine 1901. u Staroj i Novoj Dubravi te u obližnjoj Kamenici naselili su se grkokatolički Ukrajinci iz zapadne Ukrajine. Andrija Segedi osnovao je 1906. u Staroj Dubravi župu, koja je obuhvaćala Staru i Novu Dubravu te Kamenicu. Segedi je bio ujedno i prvi župnik u Staroj Dubravi. Kasnije, 1933., Kamenica i jedan dio Nove Dubrave sačinjavali su posebnu župu. Župna crkva Uzašašća Gospodnjega sagrađena je 1914.

Derventa

Župa Derventa osnovana je 1910. godine. Obuhvaća skoro polovicu Bosne. Župna crkvica u Derventi sagrađena je 1958., a posvećena je Uznesenju presvete Bogorodice. U Detljaku je 1932. sagrađena kapela na čast Krista Čovjekoljupca.

DEVETINA

Devetina je jedna od najstarijih naših župa u Bosni. Osnovana je 1900. godine. Župna crkva posvećena je Uznesenju presvete Bogorodice, sagrađena je 1937. i nalazi se u samoj

[30] Parohija je grčko-latinski naziv za župu.

Devetini. U Hrvaćanima ili Dabraku nalazi se filijalna kapela Pokrova presvete Bogorodice. Gradnja te kapele započela je i djelomično dovršena 1939. Župna kuća je sagrađena 1924.

LEPENICA

Ovu su župu naselili Ukrajinci iz Galicije 1905. godine. Do 1930. Lepenica s okolnim selima bila je filijala prnjavorske župe, ali s vlastitim dušobrižnikom Evstahijem Lehenjkim. Godine 1933. osnovana je u Lepenici samostalna župa. Župna crkva u Lepenici bila je posvećena u čast Pokrova presvete Bogorodice, a u Rakovcu je nekoć bila kapela Sv. Mihaela arkanđela. U župu Lepenica spadale su još neke druge filijalne kapele: od drveta i ilovače u Rasavcu kapela Sv. Ilije proroka, u Selištu kapela Uznesenja presvete Bogorodice, u Srđevićima kapela Rođenja presvete Bogorodice.

LIŠNJA

Župa je osnovana 1931. Župna crkva Sv. Petra i Pavla sagrađena je 1933. U filijali Gajevi nalazi se kapela Sv. velemučenika Dimitrija. U Breziku postoji druga filijalna kapela Sv. Ivana Bogoslova sagrađena od cigle 1940.

Prnjavor

Svojim položajem, lijepom stilskom crkvom i bogatim pastoralnim životom, Prnjavor je postao središte vjerskoga života grkokatolika u Bosni. Osim toga, u Prnjavoru je od davnine i sjedište dekanata. Ukrajinci su u Prnjavor i u okolna sela doselili još koncem 19. stoljeća.

Župa je osnovana 1900. godine, a župna crkva sagrađena je 1912. i posvećena Preobraženju Gospodnjem. Crkva je u vrijeme posljednjega rata u Bosni bila sravnjena sa zemljom. Na istom mjestu i u istom stilu sagrađena je nova crkva. Župni dvor sagrađen je 1930., a nedaleko crkve krajem 20. stoljeća sagrađen je pastoralni dom koji služi za surete mladeži.

IKONA I LITURGIJA

Sve Crkve kršćanskoga Istoka i Zapada na ovaj ili onaj način iskazuju štovanje Gospodnjem križu te slikama ili ikonama Isusa Krista, presvete Bogorodice i svetaca.

Ikona i funkcija

Riječ ikona dolazi od grčke riječi *eikon,* što znači ličim ili sličim, pa prema tome riječ *eikon* znači *slika*. Danas se pod ikonom misli na svetu sliku, naslikanu prema strogo određenim crkvenim pravilima i redovito se veže uz istočno kršćanstvo bizantskoga obreda, unutar kojega odražava važnu komponentu crkvenosti i bitnu značajku pobožnosti. Ikona ima i izvan bizantskog kršćanstva, na Zapadu i na Istoku.

Začeci ikonografije

Ikonu i ikonografski način prikazivanja božanskog i ljudskog lika nalazimo već kod starih Egipćana. Razvojni put ikone, ukratko rečeno, išao je iz Egipta preko Rima (rimske katakombe i starokršćanske bazilike) do Bizanta, a od Bizanta se širio kako na Istok, tako i na Sjever. Drugi put išao je iz Egipta preko Palestine do Sirije.

Kršćanske ikone

Kršćanska ikona je slika na drvu, metalu i zidu, a često i na tvrdom platnu, naslikana (istočnjaci kažu: napisana) posebnom tehnikom predavanom iz naraštaja u naraštaj. Najstarije ikone rađene su na način *encausta*, tj. boje su pomiješane i povezane voskom, a na dasku su razmazane i pričvršćene uz pomoć ražarenog željeza. Postoje takve stare ikone sačuvane iz 5., 6., 7. i 8. stoljeća. Mnogo ikona je učinjeno u stilu *mozaika*, poglavito od 9. stoljeća, a najviše u 11. i 12. stoljeću (Bizant, Ravena, Poreč, Rim…). Danas je većina ikona slikana u *tehnici tempere*. Prirodne zemljane boje rastopljene su u žutanjku jajeta pomiješanog s octom ili, u Rusiji, s pivskim kvascem. Uz tu tradicionalnu tehniku danas se primjenjuju i moderne boje. Zlatni listići i tekuće zlato nadopunjuju boje na ikonama.

Od 16. stoljeća pa sve do danas mnoge se ikone oblače u srebrne ili zlatne *rize* (metalna oplata ili okov) na kojima je reljefno prikazana odjeća sveca, a od slike se vide samo lice i ruke. Za ophode (procesije ili litije) oslikavale su se posebne ikone s obje strane.

Za sudbinu kršćanskih ikona, kako njihova slikanja i opstanka, tako i njihovoga štovanja, presudan je bio prijelaz iz 8. u 9. stoljeće. Mnogi kršćani su pod utjecajem starozavjetne zabrane pravljenja lika Božjega (zabrana zbog poganskog okruženja, a s ciljem

ispravnog štovanja ili klanjanja Bogu u duhu i istini) počeli zabranjivati pravljenje likova (ikona i mozaik) Krista, raspeća, Bogorodice, svetaca. To je vrijeme poznato kao **ikonoklazam ili kipoborstvo**. Ikonoklasti su u 8. stoljeću uživali veliku potporu bizantskoga cara Lava Isaurijskoh (717.-741.). Pod utjecajem monofizita i zbog blizine islama mnogi su ustali protiv izlaganja i štovanja svetih slika i relikvija i počeli ih uništavati. Za vrijeme cara Lava IV. (775.-780.) proganjanje je prestalo, a uspostava mira i dopuštenje štovanja svetih slika i relikvija došlo je za vrijeme carice Irene, koja je uz podršku patrijarha Tarasija i uz suglasnost pape Hadrijana I. 787. godine sazvala Drugi nicejski koncil. Borba štovatelja ikona, tj. pravovjernih kršćana, trajala je sve do 843., kada je 11. ožujka uveden blagdan ortodoksije ili pravovjerja. Najveći pobornik svetih slika ili ikona bio je sveti Teodor Studita.

Ikonoduli i Drugi nicejski ili sedmi opći koncil (24. rujna – 23. listopada 787.)

Odluka koncila glasi:

„... zaključili smo brižljivom savješću da se u svete Božje crkve, na sveto posuđe i ruho, na zidove i ploče, na kuće i uz putove postave kako likovi dragocjenog i životvornog križa tako i časne i svete slike, bilo da su one od boje, kamena, ili nekog drugog prikladnog materijala. To vrijedi za slike našeg Gospodina i Boga i Otkupitelja Isusa Krista, naše neokaljane Gospodarice, svete Bogorodice, štovanja vrijednih anđela, te svih svetih i pobožnih ljudi.“

Ikonografija se relativno brzo proširila u Bizantu i Rimu. Međutim za vrijeme Franačkoga carstva, zbog lošega prijevoda dokumenata Drugog nicejskog sabora, franački su biskupi na sinodi u Frankfurtu na Majni u lipnju 794. osudili odluke Niceje o štovanju svetih slika. Tada je papa Hadrijan I. ostao uz Niceju, a protiv Karla Velikoga.

Mjesto ikone u liturgijskoj funkciji

a) **Namjesne ili prijestolne ikone:**

- Gospodin Isus Krist. Crvena boja prestavlja njegovo božanstvo, a plava čovještvo.
- Presveta Bogorodica. Plava boja haljine simbolizira njezino čovještvo, a crveni plašt bogomajčinstvo.
- ikona u oltarnoj ili svetišnoj apsidi
- Ivan Krstitelj Preteča (nalazi se južno ili desno)
- ikona naslovnika (titulara) crkve:
    1) na ikonostasu (sjeverno ili lijevo)
    2) na proskinetariju ili tetrapodu ili lijevo na zidu kod ulaza

b) **sveta (carska vrata):** ikona predstavlja Naviještenje i četiri evanđelista

c) **blagdanske ikone**, koje se dijele na:

- ikone Presvete Trojice (Tri anđela ili Abrahamovo gostoprimstvo, Otečestvo
- Prijestolje mudrosti, Krštenje Isusovo, Preobraženje Gospodnje);
- ikona Isusa Krista, njegovi blagdani i raspeće;
- ikone presvete Bogorodice i Bogorodičnih blagdana
- ikone anđela, svetaca i pobožnika

d) **minejske (mjesečne) i godišnje ikone**

Iskazivanje liturgijskog štovanja ikona:

- kod ulaska u crkvu (poklon i svijeće)
- prije početka bogoslužja (poklon uz liturgijske molitve)
- kađenje prije i za vrijeme bogoslužja
- iskazivanje počasti kod malog i velikog ulaska
- posebno kađenje i cjelivanje blagdanske ikone

Kućne (obiteljske ili kelijske) ikone. Redovito se stavljaju u nišu, u kut ili na zid prema istoku. Štovanje im se iskazuje kađenjem, paljenjem svijeće ili uljanice, cjeljivanjem, poklonom uz molitvu.

Ikona: predočenje svetoga i onostranoga u liturgijsko-molitvenom činu

Ikona je vizualno priopćenje nevidljive božanske stvarnosti jer predstavlja nebesku i božansku onostranost u ovozemaljskoj stvarnosti. Uz posredovanje ikone mnogi dolaze do spasenja. Kod svake ikone postoji arhetip ili pralik (prvolik) i tip ili lik. Moleći se pred ikonom vjernik preko lika (tipa) koji promatra dolazi u posrednu vezu s pralikom (arhetipom). U ikoni se sjedinjuje lik i pralik, materijalno i duhovno, a ikona tako postaje prozor ovozemaljskoga u nebesko. Ikona i oslikana crkva imaju također veliku **katehetsku vrijednost**: sv. Luka je tako za pismene napisao evanđelje i Djela apostolska, a za nepismene

naslikao ikonu presvete Bogorodice, a oslikanu crkvu nazivamo i *Biblijom pauperum* ili *Biblijom siromašnih*.

***

Nemojmo se bojati, kao vjernici, u kući ili stanu imati raspelo, ikonu presvete Bogorodice i svog sveca zaštitnika. To je prisutnost svetoga u našem domu.

Svejedno je je li ikona slikana po pravilima ili je ona dobra reprodukcija. Važno je da je blagoslovljena i da se pred njom moli.

Autori građe: dr. Zvonimir Kurečić, Nikola Kekić, biskup križevački, Danijel Hranilović, kapelan zagrebački. Dio građe preuzet je s mrežne stranice http://www.krizevci.net/hr/html/katedrala.html



Ikonostas iz grkokatoličke katedrale u Križevcima